БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 158 (4386) 1959 ч. август 9, воскресенье | Өртээ 20 коп.

ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮ

Совет тудугжуларының байырлалын—Тудугжунуң хүнүн чыл бүрүде демдеглеп эрттирер дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1955 чылда тускай Чарлыкты үндүрген. Тудугжунуң хүнүн чыл бүрүде демдеглеп байырлаар кылдыр доктааткан чорук бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарынга совет тудугжуларының болгаш тудуг материалдарын белеткээр үлетпүрнүң ажылчыннарының улуг ролюн бедик-биле үнелээни болур.

Партияның XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң областың бызанчылары, монтажниктары, штукатурщуклары совет тудугжуларның байырлалын күш-ажылчы боттуг чедиишкиннер-биле бөгүн демдеглеп турар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планының баштайгы чылының эрткен чеди айларында алды муң ажыг дөрбелчин метр чурталга шөлүн олар тудуп, ажыглалга кииргеннер. Колхозчу суурларның тудугжулары чуртталганың элээн хөй бажыңнарын туткан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планының Тывада чаа тудуглары болур Хову-Аксында болгаш Ак-Довуракта бүдүрүлге комбинаттарының тудугжулары күш-ажылчы чедиишкиннер-биле Тудугжунуң хүнүн демдеглеп турарлар. Тудуг-монтаж ажылдарының июльда планын Хову-Аксының тудугжулары 105,2 хуу, оон иштинде чуртталга бажыңнарын тудар планны 106 хуу күүсеткеннер. Ак-Довурактың тудугжулары 1959 чылдың баштайгы чартыында тудуг-монтаж ажылдарының планын 122,5 хуу, а ийиги кварталдың планын 163 хуу кылдыр хуусаа бетинде күүседирин чедип алганнар. Ол ышкаш чуртталга бажыңнарын тударының чыл планын Тудугжунуң хүнүнге чедир 110 хуу күүсеткеннер.

Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан түннелинде «Коммунтудуг» трезиниң тудугжулары 1959 чылда чуртталга бажыңнарын тударының чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, ам пландан ажыр чуртталга бажыңнарын 1960 чылдың планынга киириштир тудуп турарлар. Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышты калбартпышаан, Каа-Хем районнуң «Тере-Хөл» көдээ ажыл-агый артелинде тудуг бригадазының кежигүннери (бригадири эш Седип) 1959 чылда чуртталга бажыңнарын тудар планын 104 хуу, мал кажааларын—120 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр планын 100 хуу, бүдүрүлгениң — 100 хуу күүсеткеш, СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң колхозтар аразынга шилчиир Кызыл тугун чедип алганнар.

1959 чылдың баштайгы чартыында тудуг талазы-биле дээре көргүзүглерни Чөөн-Хемчиктиң тудугжулары чедип ап, районнар аразынга социалистиг чарыштың бирги черин ээлээннер. Ол районда «Коммунизмче орук» колхоз чуртталга бажыңнарын тударының чыл планын 113, мал кажааларын — 50 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр планын — 120 хуу, бүдүрүлгениң — 66 хуу күүсеткен. Бо чылдың тудуг планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседип, Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужурашкан мурнакчы тудугжуларны демдеглээр херек. «Коммунтудуг» трезинде эш Пушкин, «Тыва тудуг» трезинде эш Иванов, Каа-Хемниң «Тере-Хөл» колхозта эштер Дамдын, Хүрбеш, Чөөн-Хемчиктиң «Коммунизмче орук» колхозта эш Дембирел, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта эш Доржу, Тес-Хемниң Ленин аттыг колхозта эш Кунгаа, Хову-Аксының тудуг комбинадында эштер Курагин, Улатов, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда эштер Родионов, Орус-оол болгаш өскелер-даа хүн бүрүде нормаларын 200 хуу ажыр күүседип, тудугнуң темпизин дүргедедип, шынарын бедидип, чарыгдалдарын эвээжедип келгеннер.

Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белек кылдыр чедип алдынган эки түңнелдерни демдеглевишаан, ажылда бар четпестерни айытпайн барып болбас. Эрткен чеди айларда тудуг планын «Тыва тудуг» трези (эш Харламов) колдуунда үскен. Чуртталга бажыңнарының тудуу ылаңгыя Кызыл хоорайда дыка оожум темпилиг чорупкелген. Чижээ, бо чылын Кызылга 17,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирер ужурлуг. Ындыг турбуже, баштайгы чартык чылда 3433 дөрбелчин метр ажыглалга кирген ийик бе, азы чыл планы чүгле 20 хуу күүсеттинген. Бодунуң тудуг планын облпотребсоюзтуң тудуг эргелели (эш Торжу) база ыракта чедир күүсетпейн турар.

Чуртталга бажыңнарын, мал кажааларын тудар, культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң тудугларын кылыр планны Тес-Хем, Сүт-Хөл, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнар эрткен чеди айларда күүсетпээн. Чижээ, Тес-Хем район чуртталга бажыңнарын тударының чыл планын баштайгы чартык чылда чүгле 12 хуу күүсеткен. Тудуг ажылында ындыг хожудаашкынны шиитпирлиг чайладыр төлээде, тудугжуларның күш-ажылын улам дээре организастаары, чаа тудугларны материалдар-биле бүрүн хандырары, тудугнуң техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары эргежок чугула.

1959 чылдың тудуг планын чүгле күүседир эвес, харын хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш тудугжуларның ортузунга социалистиг чарышты улам калбартыры, мурнакчыларның дуржулгазын нептередири, тудуг объектилеринге, бригадаларынга партийжи масса-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузары чер-чериниң партия организацияларындан негеттинип турар.

СОВЕТ УЛУС ДЕТКИП ТУРАР

★ ★

Быжыг болгаш үр тайбының дээш

МЫТИЩИ (Москва область). (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң АКШ-ка барып база Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Д. Эйзенхауэрниң ССРЭ-ге кээп аргыжар деп турарының дугайында дыннадыгны Москва чооруунуң бүдүрүлгелеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда хайнывышкыннышы-биле чугаалажып турар. Бо чугула аргыжылышкынны ажылчыннар болгаш ховуда ажыл-ишчилер изиибиле деткип турарлар.

Мытищиниң машина тудуг заводунуң слесары, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Ф. П. Сосковтуң кады ажылдап турар эштери-биле чугаазынга медеглээни:

— Бо аргыжылышкын болза бүгү улустарга эргежок чугула быжыг тайбынче чаа базым болуп турар. Никита Сергеевич Хрущевту тайбың дээш мөгаг-шылаг чок демиселчи деп совет кижилер билир, ынчангаш ооң АКШ-че баары улустар аразынга үр үеде болгаш быжыг тайбың дээш демиселдиң херээнге чаа салым ышкын болур дээрлинге совет кижилер бызыы-биле идегеп турар.

«Лесные поляны» совхозтуң саанчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Гортованың чугаалааны:

— Эйзенхауэр ССРЭ-ге мурнунда баштай чорупчоруурда бистиң совхозувуска чораан. Делегейниң ниити дайынының кол аар-бергезин чүктеп эрткен совет кижилерниң күш-ажылы-биле болгаш амыдыралы-биле ол танышкан. Бо чылдарның иштинде бистиң совхозтуң ажыл-агыйының кайы хире өскенин, күш-ажылының байдалдарының болгаш ажылдакчыларының амыдыралының кайы хире өскенин АКШ-тың президентизинге чоргаал-биле болгаш өөрүшкү-биле көргүзер бис.

№ 1 тудуг-монтаж эргелелиниң бүдүкчүлар бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. И. Пикаловтуң чугаалааны:

— Бистиң тудугларывыстың кайгамчыктыг делгем калбарышкынын көргеш, заводтарны, культура бажыңнарын, школаларны, клубтарны көргеш, күжениишкинниг, чогаадыкчы күш-ажыл кылып турар совет улустуң тайбыңга күзелдиин, дайынны көөр хөнүү чогун болгаш тайбыңның херээ дээш быжыг туржуп турарын АКШ-тың президентизи биле бээр.

Байыр чедирип турар

АШХАБАД. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чазак баштыңнарының аразынга аргыжылышкын солчулгазы болза улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чымчадырының, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының оруунга чугула базым болур деп Туркменияның ажылчы чоннары чугаалап турар.

Ашхабадтың торгу-дүргектээр фабриказының ажылдакчызы Сабур Бабилованың медеглээни:

— Американың Каттышкан Штаттарынга Никита Сергеевич Хрущевтуң баар деп турары болгаш Д. Эйзенхауэрниң ССРЭ-ге келир деп турары — улуг болуушкун-дур. Ийи улуг күрүнелерниң удуртукчу ажылдакчыларының ужуражылышкыны, ол чурттарның улустарының амыдыралы-биле боду барып танышып көөр чорук бүзүрежир болгаш бот-боттарын билчир чоруктуң байдалын тургузарынга ыдиг болур. Совет чазак болза Каттышкан Штаттар-биле найыралдыг харылзааны тургузарын кезээде күзеп турган. Моон ужурундан Н. С. Хрущевтуң Американже, Д. Эйзенхауэрниң бистиң чуртувусче аргыжылга кылырынга бисте кижи бүрүзү байыр чедирип турар. Бистиң улустарывыс чогаадыкчы тайбың күш-ажыл кылып бүдүрүп турар деп чүвени АКШ-тың президентизи бодунуң караа-биле көргеш, бүзүрээр.

Ам болур деп турар ужуражылгакын дугайында чугаалар найысылалдың бүдүрүлге черлеринде болгаш республиканың өске-даа хоорайларында болгулап турар.

Көржүп ужуражыры кезээде ажыктыг

РИГА. (СЭТА). Риганың машина тудуушкунунуң заводу. Дарганнаар цехте дарган И. В. Смирнов ам чээрби чыл чыгыы ажылдап келген.

— Н. С. Хрущев биле Д. Эйзенхауэрниң аразынга болур деп турар аргыжылышкын улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чымчадырының херээнге идиг болур кылдыр бистер, ажылчыннар санап турар бис—деп ол чугаалаан. Бодумнуң чурттапганым иштинде үш дайынны чурттап эрткен мен. Мээн ачам, кады ажылдап чорааным дыка хөй чоок эш-өөрүм, төреледерим дайынга өлгеннер. Мынчангаш бистерден кым-даа чаа хан төгүүшкүнүн күзевес. Америк ажылчынга база-ла дайынның херээ чок. Ынчангаш тайбың дээш демисежикилинер. Ийи улуг күрүнелерниң баштыңнарының аргыжылышкыны кижи төрелгетенге эң-не үнелиг—тайбынның херээнге идиг болзун—деп ол чугаалаан.

Далай портунда чүдүрүкчүлер бригадири эш Васильевтиң чугаалааны:

— Делегейде янзы-бүрү чурттарның туктарын эдилээн улам-на хөй санныг далай корабльдери чыл бүрүде бистиң портувуска кээп турар. Ол корабльдерниң далайжылары оларның чурттарында бөдүүн кижилер тайбың күзеп турар деп чугаалап турарлар. Бистер база олар-биле бир дөмей, Никита Сергеевич Хрущевтуң АКШ-ка баары, бистиң чуртувуска президент Д. Эйзенхауэрниң келири тайбыңның херээнге идиг болур деп санап турар бис.

Дүжүт ажаап алыышкынының темпизин баштайгы хүннерден эгелеп дүргедедир

Ажаап алыышкын фронтузу калбарып турар

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң механизаторлары бо чылын бедик дүжүттү естүрер дээш бедик хүлээлгелерни ап, часкы хову ажылдарын агротехниктиг чурум ёзугаар организастыг эртирип, биче эвес күжениишкинни үндүрген.

Тараа культураларының хөй кезин сорттуг үрезиннер-биле белдирлешкек болгаш бызыы одуруглут арга-биле тарыттынган турган. Механизаторлар бо чылын чаагай дүжүт алдынар болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле хүлээлгезин совхоз өй-шаанда чедиишкинниг күүседип шыдаар дээрзинге быжыы-биле бүзүреп, дүжүт ажаап алыышкынынга баш бурунгаар хынамчалыг белеткенип, тарааларның быжылдазын үргүлчү хайгаарап турган.

Совхозтуң механизаторларының часкы хову ажылдарының үезинде үндүрген күжениишкини халас барбаан болгаш эрткен чылдан тудак чок чаагай дүжүт өзүп үнген. Совхозтуң тарааларының хөй кезин хүн бүрүде өңүн өскертип, быжып турар.

Совхозтуң үш бүдүрүлге бригадазының механизаторлары бүгү-ле комбайннарны, жаткалары-биле калы каш хонук бурунгаар хову турлагларынга чеде берген. Ийиги болгаш үшкү бригада ажаап алыышкын шөлдеринче бир дугаар үнген. Үшкү бригада Кара-Булунда 68 гектар көк-тарааны эң-не баштай кестирген. Ооң соо-биле ийиги бригада (бригадири Г. Д. Дударев) Бағ ховузунда арбайны кестирип кирген. Бирги бригада база хову турлаанче үнген. Совхоз ниитизибиле 200 ажыг гектар тараа культураларын аңгылап ажаар арга-биле кестирген.

Совхоз чазын чажып тараан 8 муң ажыг гектар тараа культураларының 80 хуузун аңгылап ажаар арга-биле ажаап алыр деп планнаан.

— Аңгылап ажаап алыр арга чүгле тараа кезилдезиниң болгаш бастырылгазының хуусаазын элээн кызырып турар эвес, харын тарааның чидирини кызырарынга болгаш ооң шынарын экижидеринге дузалап турарын, тарааны элээн эрте кезип эгелээр арганы берип турарын бистиң совхозтуң механизаторлары боттарының дуржулгазы-биле бүзүрээн, ынчангаш тарааларның хөй кезин аңгылап ажаап алыр сорулганы салып турар бис — деп совхозтуң кол агрономy Дмитрий Петрович Лысак чугаалаан.

Бурган Бағ ховузунда ийиги бүдүрүлге бригадазы дүжүт ажаап алыышкынын организастыг чорудуп турар. Бригаданың механизаторлары ажаап алыышкын сезонунда 2 800 гектар тараа культураларын 10 ажыл хүнүнде ажаап алыр. Оон чүгле 43 гектар кызылтас дорт комбайннаашкын-биле ажааттынар. Бригадада «СК-3» деп боду чоруур үш, «С—4» деп кожуглут 4 комбайннар, 4 жатка бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Ол комбайннар шупту подборщиктер-биле дериттинген.

Бригаданың механизаторлары ажаап алыышкынны аңгылап ажаар арга-биле чорудуп турар. Ында ам 130 гектар арбай кестинген. Дуржулгалыг тракторист-лафетчиктер Петр Казанцев, Александр Блохин, Иван Кириловский оларның кайызы-даа хүнде бир жатка-биле 15 гектарны кестирер нормазын 20—25 гектар чедирип турар. Тракторист-лафетчиктер тарааны баштай тавычалай кестирип каар, ооң соонда тавычада тараалар курган-дыр, ам бөлдүрүп бодур деп бүзүрээш подборщиктерлиг комбайннар-биле үс тавычаларны бөлдүрүп турар. Тавычалар бөлдүрер болгаш оларны бастырар ажылды комбайннарга үр чыл ажылдаан мергежилдиг комбайнерлер Георгий Непьющий, Николай Ходырев, Иван Полухин олар подборщиктер-биле дериттинген боду чоруур комбайннар-биле күүседип турар. Бөлдүрүп, бастырган тараалар аажок курган болгаш арыг болуп турар.

Комбайнер Н. С. Полухин башкарып турары боду чоруур «СК-3» деп комбайнында.

Комбайннардан шаңче тараа сөөртүрү-биле амдызында үш автомашинаны быжыглаан.

Ийиги бүдүрүлге бригадазының механизаторлары арбай кезилдезин дооскаш, хову турлааның мырыңай чыпшыр чанында чаагай дүжүттүг кызыл-тасты аңгылап ажаар арга-биле кезип кириишкен.

Чурукта: «Межегей» совхозтуң үшкү бүдүрүлге бригадазының комбайнерлери Николай Ходырев, Георгий Непьющий, Иван Полухин олар подборщиктерлиг боду чоруур комбайннар-биле арбай тавычаларын бөлдүрүп турары.

Фото **В. Уколовтуу.**

Шаңнал-биле сорук кириишкин

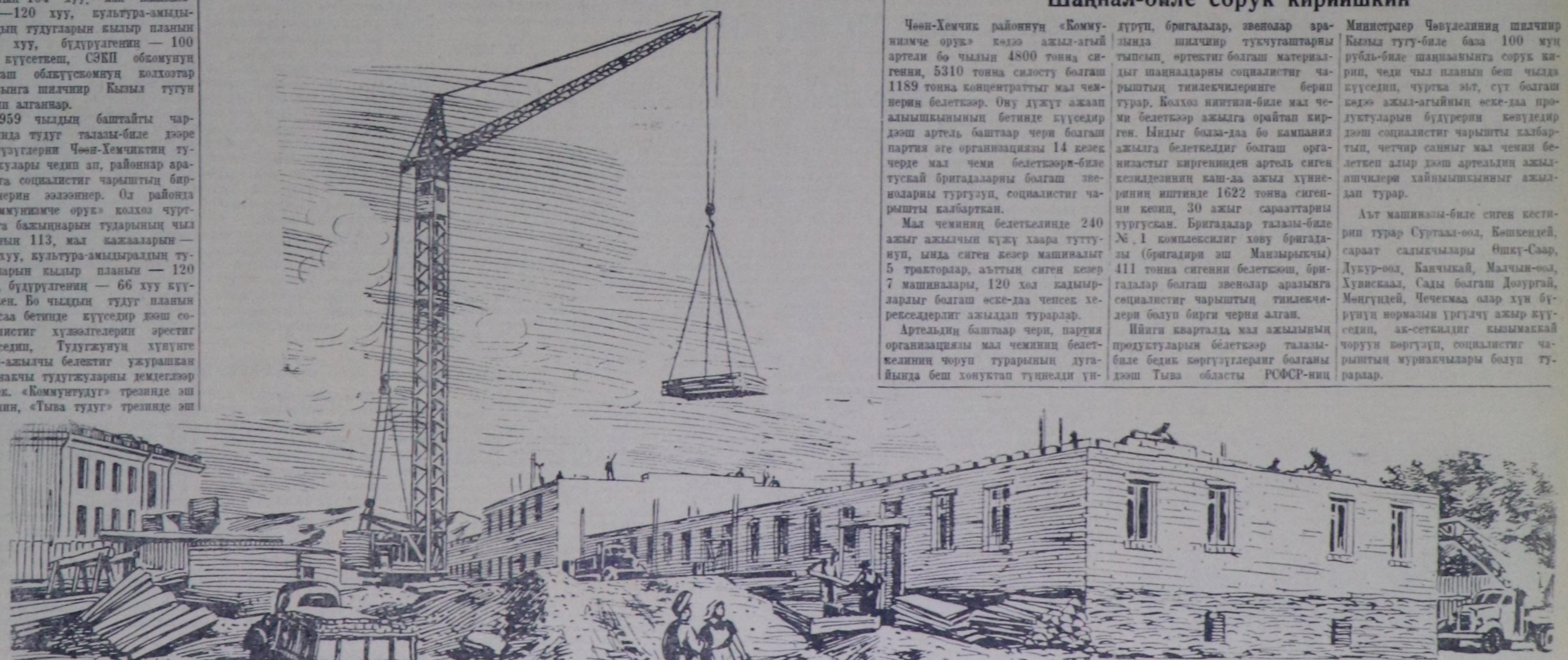
Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артели бо чылын 4800 тонна сигенни, 5310 тонна силосту болгаш 1189 тонна концентраттыг мал чемнерин белеткээр. Ону дүжүт ажаап алыышкынының бетинде күүседир дээш артель баштаар чери болгаш партия эге организациязы 14 кезек черде мал чеми белеткээри-биле тускай бригадаларны болгаш звеноларны тургузуп, социалистиг чарышты калбарткан.

Мал чемиңиң белеткелинде 240 ажыг ажылчын күжү хаара туттунуп, ында сиген кезер машиналыг 5 тракторлар, аъттың сиген кезер 7 машиналары, 120 хол кадыырлары болгаш өске-даа чепсек херекселдерлиг ажылдап турарлар.

Артельдиң баштаар чери, партия организациязы мал чемиңиң белеткелиниң чорупт турарының дугайында беш хонуктап түңнелдиг үндүрүп, бригадалар, звенолар аразында шилчиир тукчугаштарны тыпсып, өртектиг болгаш материалдыг шаңналдарны социалистиг чарыштың тиилекчилеринге берип турар. Колхоз ниитизи-биле мал чеми белеткээр ажылга орайтап кирген. Ындыг болза-даа бо кампания ажылга белеткелдиг болгаш организастыг киргенинден артель сиген кезилдезиниң каш-ла ажыл хүннериниң иштинде 1622 тонна сигенни кезип, 30 ажыг сарааттарны тургускан. Бригадалар талазы-биле № 1 комплексилиг хову бригадазы (бригадири эш Манзырыкчы) 411 тонна сигенни белеткээш, бригадалар болгаш звенолар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп бирги черни алган.

Ийиги кварталда мал ажылының продуктуларын белеткээр талазы-биле бедик көргүзүглерлиг болганы дээш Тыва областы РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле база 100 муң рубль-биле шаңнаанынга сорук кирип, чеди чыл планын беш чылда күүседип, чуртка эът, сүт болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышты калбартып, четчир санныг мал чемин белеткеп алыр дээш артельдиң ажылчылери хайнывышкынныг ажылдап турар.

Аът машиназы-биле сиген кестирип турар Суртаал-оол, Көшкендей, сараат салыкчылары Өшкү-Саар, Дубур-оол, Канчыкай, Малчын-оол, Хувискаал, Сады болгаш Дозургай, Мөңгүндей, Чечекмаа олар хүн бүрүнүң нормазын үргүлчү ажыр күүседип, ак-сеткилдиг кызымаккай чоруун көргүзүп, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турарлар.

Чурукта: Кызылда 96 квартираларлыг дөрт каът чаа чуртталга бажыңның тудуу.

Чураан **Р. Иларионов.**

БӨГҮН ТУДУГЖУНУҢ ХҮНҮ

ДҮРГЕН, ШЫНАРЛЫГ БОЛГАШ КАМНАЛГАЛЫГ ТУДААЛЫ!

АК-ДОВУРАКТЫҢ ТУДУУНДА

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудугжулар коллективи СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш бүгү совет улуска тееглүг Кыйгырыышын политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Тудуг участоктарының, цехтериниң болгаш бригадаларының аразынга социалистиг чарыш күштүг чаа чалгыг-биле калбарган.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Кыйгырыышын тудугжулар, монтажниктер, механизаторлар бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып таныжыпкаш, боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көрбүшаан, бедиткен чаа хүлээлгелерни алганнар. Комбинаттың тудугжулар коллективи чамдык бергелер турза-даа, чеди чылдың баштайгы чылы—1959 чылдың бирги чартыында багай эвес ажылдаан.

Эрткен чартык чылда Ак-Довурактың тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының планын 122,5 хуу, ийиги кварталдың планын — 163 хуу күүседип, совет тудугжуларның байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужурашканнар. Бо хүннерде комбинаттың тудуунда чурттаалганың бажыңнарының, бетон заводунуң (арматура цехиниң, цемент складының, механика мастерскаязының), 800 киловатт күчүлүг дизельдиг электростанцияның, чылда 6 миллион кезек туугбу бүдүрер заводтуң, элезинниң, дашты, сайны тудугга ажыглаар кылдыр болбаазырадыр бүдүрүлгелерниң, даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың, бус күжү-биле ажылдаар 5 муң киловатт күчүлүг электростанцияның тудуу чорупп турар. Даг-дүгү болбаазырадып кылыр фабриказын аңгыда өске тудугларны бо чылын доозар дээш Ак-Довурактың тудугжулары сөөлгү үеде улам кайгамчыкпыкыныг ажылдап турарлар. А 1960 чылда тудуг ажылдарының хемчээли бо чылдыңга бодаарга 3 катап улгадыр.

Чурттаалганың 1100 дөрбелчин метр бажыңнарын бо чылын ажыглалга кирер планныг турган, Тудугжунуң хүнүнге чедир 1110 бажыңнарны ажыглалга кирип, чыл планын ажыр күүсеткен бис. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң тееглүг Кыйгырыышын таныжыпкаш, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 1890 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга кирерин тудугжулар хүлээнин алганнар. Тудугжуларның бо хүлээлгези херек кылырынга күүсеттинер.

Тудугжунуң хүнүнге алдар кылдыр калбарткан социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни Федор Кураевтиң, Шырып Орус-оолдуң, Саая Самун-оолдуң бызанчылар бригадалары, туугбу заводунда мастер Саая Даржааның звенозу, К. Моңгуштуң дашчылар бригадазы чедип ап, боттарының планнарын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Тудуг бригадаларының аразынга шилчиир вымпелди штукатурджулар курузун доосқан аныяк тудугжу Сергей Родионовтуң штукатурджулар бригадазы чедип алган.

Дузалаар ажыл-агый бүдүрүлгелериниң конторазында ыяш белеткээр участок чартык чылда планын 127 хуу күүсеткен болгаш тудуг эргелелиниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш чүткүлдүг ажылдавышаан, тракторист Моңгуш Бора-кыс, экскаваторщик Иван Көгерев, чартыкчы токарь Матвей Петрович Яковлев ирей, херээжен тайчы Я. Моңгуш, туугбу бүдүрүлгезинде М. Байыскылаң болгаш өскелер-даа бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Комбинатта партия организациязы (секретары эш Тупицын) тудугжулар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды сөөлгү үеде элээн күштелдирген. Суурда кескү агитацияны багай эвес организастаан. «Ак-Довуракта крокодил чорупп тур» деп шоодуглуг солун үргүлчү үнүп турар. Участоктарга агитация ажылын чорудар агитаторларны тускайлап бижиглээн, оларның иштинде эштер Раев, Өтүр-оол, Сарыглар Михаил болгаш өскелер-даа агитатор хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын тудугжуларга таныштырып турар.

1959 чылдың баштайгы чартыында болгаш июльда тудуг-монтаж ажылдарының планы ажыр күүсеттинген-даа болза, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда биче эвес четпестер бар. Чамдык чурттаалга бажыңнарының тудуу, ылаңгыя иштики кылыглары чавыс шынарлыг чорупп келген. Тудуг шөлдеринде ажыл-агыйжы эвес сандаргай чоруктар ам-даа үргүлчүлевишаан. Чижээ, тудуг материалдарының артыын таварыштан-на черинге октаптар чоруктар бар. Чангыс дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн кылырының бот-үнези ам-даа улуг, 2 аал иштиг чурттаар 17 бажыңнарының ханалары деңнеш эвес салдынган, ол бажыңнарның 1 дөрбелчин метр шөлүн тударынга 2700 ажыг рубль чарыгдаттынган. Комбинатта ажылдап турар бүгү ажылчыннарны, албан-хаакчыларны чурттаалганың оран-бажыңнары-биле бүрүн хандырарынга ам-даа 3000 дөрбелчин метр чурттаалга шөлү негеттинер. Ол сорулганы бо чылын күүседип болур аргалар тудугжуларда бар, ам сорулга болза, улам күженишкинниг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарында.

Чурттаалга бажыңнарын болгаш өске-даа тудугларны кылырын бир саададып турар чүүл болза, чазанылга кылыгларының чедишпези болуп турар. Комбинаттың ыяш заводу (директору эш Любутин) ам-даа четпес ажылдап, чаа тудугларны ыяш материалдары-биле үзүктелишкинниг хандырып турар.

Ак-Довурактың тудугжуларының эң чугула сорулгаларының бирээзи—комбинаттың тудуг болгаш энергетиктиг баазазын бо чылын тургузары. Ындыг түрбүже чамдык чугула тудуг объектилерин демир конструкциялар болгаш технологтуг дерилгелер-биле мынчага чедир хандырбаан. Ол ышкаш тудугнуң мергежилдиг кадрларын белеткээр ажыл дыка четпес чорупп турар.

Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саналдарын, сүмелерин организастаар ажыл база ховаак тургустунган. Токарь эш Яковлевтиң, чазанықчы эш Дажы-Балдарның саналдарын бүдүрүлгеге ам-даа шиигзедип ажыглаваан.

Ажылда бар четпестерни шиитпирлиг чайлатпышаан, Ак-Довурактың тудугжулары чеди чылдың тудугларын хуусаа бетинде доозар дээш тудугну дүрген, бижыг болгаш камналгалыг кылыр ужурлуг.

А. ТАМДЫН-ООЛ.
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуг эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

Чурттаалга бажыңнары, бүдүрүлгениң болгаш культура-амыдыралдың чаа тудуглары Кызыл хоорайда чыл бүрүде немежип, область төвү улам сайзырап, чаагайжып турар.
Чурукта: бөгүнгү Кызыл. Фотозу **С. Феоктистовтуу.**

Кызыл тукту быжыг тудар бис

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планының баштайгы чылында тудуг планнарын хуусаа бетинде күүседир, совет тудугжуларның чыл бүрүде чанчыл болган байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш Каа-Хем районнуң «Тере-Хөл» кадаа ажыл-агый артелиниң тудугжулары дээре көргүзүглерни чедип алган.

Бо чылдың тудуг ажылдарының планын Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белек кылдыр 1959 чылдың баштайгы чартыында бүрүн күүсеткеш, пландан ажыр элээн каш тудугларны артелдиң тудуг бригадазының кежигүннери кылганнар. Чурттаалга бажыңнарын бо чылын тудар план 104 хуу, мал кажааларын—120 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр план 100 хуу, бүдүрүлгениң тудугларын—100 хуу күүсеттинген. Чаа тудугларны шынарлыг кылыр, ылаңгыя эрткен чылдарда туттунган бажыңнарны крышалар, кладовкалар, херимнээр талазы-биле бөттүг ажылдар кылдынган.

Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни тудугжулар эштер Егор Күнөө, Семен Даңдың, Сергей Кызыл, Сергей Хүрбеш болгаш өскелер-даа чедип ап, чаа тудугларның шынарын улам бедидер, тудуг материалдарын камнаар дээш шудургу ажылдап келгеннер. Тудуг планын күүседиринге материалдарны чогуур үезинде белеткээри, эки алыры шиитпирлиг рольду ойнаарын барымдаалааш, тудуг ыжын, ылаңгыя дилиг материалдарын белеткээринче кичээнгейни тудуг бригадазының бригадири эш Седип угландырып келген болгаш колхозтуң тудуун мергежилдиг удуртуп турар.

Бо чылдың тудуг планын хуусаа бетинде күүседип, дээре көргүзүглерни чедип алган дээш СЭКП Тыва обкомунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң колхозтар аразынга шилчиир Кызыл тугун бистиң колхозка тывыскан. Кызыл тукту тывыскан чорук чүгле чедип алдынган чүүлдерни демдеглээни ол эвес, а тудуг талазы-биле улам күженишкинниг ажылдаарын, чаа-чаа дээре көргүзүглерни чедип алырын биске, бүгү тудугжуларга хүлээдип турар. Ынчангаш бистер чеди чыл планының ийиги чылының тудуг планының күүселдезинге кирипштир чурттаалга бажыңнарын, мал кажааларын, культура-амыдыралдың, бүдүрүлгениң тудугларын кылбышаан, шилчиир Кызыл тукту быжыг тудар болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң бүгү совет улуска тееглүг Кыйгырыын амыдыралга боттандырар ужурлуг бис.

С. ТАВААЛАЙ.
«Тере-Хөл» колхозтуң даргазы.

Чыл планын хуусаа бетинде күүседир

1959 чылда тудуг ажылдарының планын бүрүн күүседир, совет тудугжуларның байырлалынга—август 9-ка күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан түңнелинде Чөөн-Хемчик районнуң тудугжулары чыл эгезинден бээр багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Чурттаалга бажыңнарын тударының чыл планын районнуң колхозтары 60,6 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр планны 242 хуу, мал кажааларын — 39 хуу күүсеткеннер.

Районда «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чериниң даргазы эш Настык-Доржу, Чыргакы кодээ Советтиң даргазы эш Бора-Кеже, артельдиң тудуг бригадазының бригадири эш Санчыжап тудуг ажылдарын тодаргай удуртуп келгеннер. Ажыл-агыйның кандыг-даа кампаниязы эгелей бергенде ол колхозтуң тудуг бригадазының кежигүннери өскээр чартыкпайн тудугда үргүлчү ажылдап турар. Тудуг бригадазында 80 ажыг колхозчуларны, прицептиг 2 автомашиналарны, 26 аъттарны доктаамал бижиглээн. Тудуг ажылдарының канчаар чорупп турарының дугайында айтырыгларны артель баштаар чериниң болгаш кодээ Советтиң күүскомунуң хуралдарынга чугаалажып, ажылда бар четпестерни илередип, оларны чайладырының талазы-биле бөттүг хемчеглерни ап келген. Тудугжунуң хүнүнге төлептиг ужуражыр, партияның XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң тееглүг шиитпирлерин база Пленумнуң Кыйгырыышын амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты колхозчу тудугжуларның ортузунга калбаа-биле организастаан.

Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде «Коммунизмче орук» колхоз бо чылдың тудуг планын чедишкинниг күүседип турар. Чижээ, чурттаалга бажыңнарын тударының чыл планын колхозтуң тудуг бригадазы 113 хуу, культура-амыдыралдың тудугларын кылыр планын 120 хуу, бүдүрүлгениң — 66 хуу, мал кажааларын 50 хуу күүсеткен. Кылдынган тудугларның шынары эки, ылаңгыя чурттаалга бажыңнарының крышаларын, кладовкаларын, херимнерин кылгылаан. Чурттаалга бажыңнарын, мал кажааларын, культура-амыдыралдың, бүдүрүлгениң тудугларын кылыр планын «Искра» кодээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары база багай эвес күүседип турар. Колхозчу суурну чаагайжыдып сайзырадыр, колхозчуларның бажыңнарынга культурлуг амыдырал-чурттаалга дээш бөттүг ажылдарны артель баштаар чери болгаш кодээ Совет чорудкан.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң тееглүг Кыйгырыышын районнуң колхозтарында тудуг бригадаларының кежигүннери бедик көдүрлүүшкүнниг уткуп, калбаа-биле организастыг таныжыпканнар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планының баштайгы чылында бүгү тудуг ажылдарының планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 42 чыл оюнга чедир бүрүн күүседирин районнуң тудугжулары хүлээнип ап турар, а мурнакчы тудуг бригадаларының кежигүннери тудугнуң чыл планын Совет Тываның чыл оюнуң байырлалынга чедир күүседирин хүлээнгеннер.

Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарыштың ачызында мурнакчы тудугжуларның хүрээлени бистиң районда өзүп турар. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозта Б. Дембрел, К. Үгүжек, К. Бодур-оол, «Октябрь 30 чылы» колхозта М. Кошкар-оол, «Искрада» Х. Десяндей, Х. Дуган-оол, «Кызыл тараачын» колхозта С. Самдаң, Сталин аттыг кодээ ажыл-агый артелинде С. Манзырыкчы олар хүн бүрүде нормазын ажыр күүседип, тудуг ажылдарын бедик шынарлыг кылып келген болгаш Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужурашканнар.

1959 чылдың баштайгы чартыында тудуг талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомунуң районнар аразынга шилчиир Кызыл тугун бистиң Чөөн-Хемчик районга хевээр артырган. Ындыг болза-даа, чедип алдынган баштайгы түңнелдерге өөрүп болбас ужурлуг бис. Районда тудуг ажылдарының чамдык колхозтарда, организацияларда кудуу темпилиг чорупп турарын демдеглээр херек. Ылаңгыя чурттаалга бажыңнарын, мал кажааларын кылыр планын «Большевик» колхоз (даргазы турган эш Н. Төгүс), «Хөрүм-Даг» кодээ ажыл-агый артели (даргазы эш О. Төгүс) ырак та чедир күүсетпээннер. Ол ышкаш тудугну райпо баштаар чери, хоорай Соведи сула удуртуп келген. Кылдынган чамдык тудугларның шынары ам-даа чавыс. Тудуг ажылдарында бар четпестерни шиитпирлиг чайладып, тудугну хүн бүрү тодаргай удуртуп турган, бо чылдың тудуг планын хуусаа бетинде ажыр күүседир сорулга бистиң мурнувуста турупп турар.

М. ХУНАЖЫК,
Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралакчызы.

ХООЧУН ТУДУГЖУ

Тыва облпотребсоюзтуң тудуг эргелелиниң бызанчызы Дмитрий Федорович Тонких хоочун тудугжуларның бирээзи. Тываның херегле кооперациязының тудуг ажылдарынга ам 26 чылдарның дургузунда ажылдап турар. Облпотребсоюзтуң болгаш Кызыл горпозунуң кол-кол тудугларын кылырынга Дмитрий Федорович эң мурнакчы киришкен болгаш киржип-даа турар.

Областың хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чериниң болгаш Кызыл горпозунуң амгы үеде турупп турар бажыңнарын, «Найырал» кудумчуда чурттаалга бажыңнарының кварталын, садыг ажылдакчыларының «Үлетпүр» кудумчуда 6 чурттаалга бажыңнарын, Шевченко кудумчуда 44 аал иштиг чурттаар 9 бажыңнарын болгаш хоорайда столоваяларны, ресторанны тударынга ол мурнакчы ажылдаан. Хоочун тудугжу эш Тонких тудуг ажылдарынга чүгле боду мурнакчы ажылдап, нормазын ажыр күүседип турар эвес, харын өске тудугжуларга үлегерни көргүзүп, оларның ортузунга организакчы ажылды чорудуп келген.

Бичии када чыглып алгаш, бир чугула айтырыгның дугайында дугуржуп алырын Дмитрий Федорович тудугжу эш-өөрүнден дилээн. Ынчан июльдуң эгези турган. Бажыңчылар дүрген чыглып келген. Эш Тонких бичии боданып олурган:

— Чаа эштер, бистиң мурнувуста улуг болгаш чаагай сорулгалар турупп турар. Чүл дээрге, төрээн Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединиң июнь Пленуму бүгү совет улуска тееглүг Кыйгырыгны үндүрген. Тудуп турар магазинниң ханазын Тудугжунуң хүнүнге чедир доозуп шыдаар бис бе? Хүн бүрүнүң нормазын ажыр күүседип турган, магазинниң ханазын август 9-ка чедир бүрүн кылыр деп санадыг мен—дээш, Дмитрий Федорович өөрүнүң харызын манап олурган. Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белек кылдыр магазинниң ханазын тулуп доозарын тудугжулар ынчан шиитпирлеп алганнар. Эш Тонких болгаш ооң кады ажылдап турар эш-өөрү сөзүн ээлеп шыдааннар.

Херегле кооперациязының тудуг баазазын хөгжүдер, область төвү Кызыл хоорайны сайзырадыр херекке Дмитрий Федорович Тонкихтиң салышкынын хоорайның ажылчы чоннары бедик-биле үнелеп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш Тонкихти «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле эрткен чылын Тудугжунуң хүнүн таварыштыр шаңнаан. Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге 1959 чылдың март 1-де болган соңгулдалар хүнүнде Дмитрий Федорович Тонких Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгаан.

И. ТОРЖУ.

ТУДУГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң тудугжулары бо чылын тудуг ажылдарын багай эвес чорудуп турар. Тудугжунуң хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты тудугжуларның ортузунга калбарткан түңнелинде бо чылын тудугжулар чурттаалганың 47 бажыңнарының тудуун доозуп, ооң иштинде 26 бажыңнарны ажыглалга бүрүн кииргеннер. Ол ышкаш кодээ ажыл-агый машиналарының сентелге мастерскаязының даш тудуунуң, чазанылга мастерскаязының бажыңының, улуг складтың ханаларын Тудугжунуң хүнүнге чедир тудуп доосқан болгаш ажылдың темпизин тудугжулар улам дүргедеткен.

Тудуг планын бүрүн күүседиринин кол чүүлү болур ыяш болгаш өске-даа материалдарның белеткелин база тудуг шөлүнге эккеп алырын бо чылын артель баштаар чери эки организастаан. Чижээ, тудугжулар 1212 кубометр дилиг материалдарын, 812 кубометр дашты, 52 муң кезек туугбуну, 31 тонна чугайны белеткеп алганнар. Төрээн колхозунуң суурун сайзырадып, чаагайжыдар талазы-биле элээн ажылдарны тудуг бригадазының кежигүннери кылган. Бо чылын 15 чаа кудуктарны, 2903 метр херимни, арыглаар 34 черлерни тутканнар. Чурттаалга бажыңнарының, культура-амыдыралдың тудугларының чанында 3014 ыяштарны тарып олуртканнар.

Тудугжунуң хүнүнге төлептиг ужуражыр дээш колхозчу тудугжулар эштер Доржу, Доңгак, Кара-оол, Сендаш, херээжен тудугжулар эштер Мочурга, Кама, Секуна олар хүн бүрүде нормаларын 200 хуу ажыр күүседип келгеннер. Тудуг талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип алганы дээш артельдиң тудуг бригадазынга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир вымпелин чоокта чаа тывыскан. 1959 чылдың тудуг планын Совет Тываның 15 чыл оюнуң байырлалынга чедир бүрүн күүседирин тудугжулар хүлээнип алган ажылдап турарлар.

К. КОҢГАР.

* * *

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары Тудугжунуң хүнүн бо чылын чамдык чедишкиннерлиг уткааннар. Тудуг бригадазының кежигүннери 160 кижи өөредир школаның, уруглар садының кол тудуун доосқан болгаш ам үүрмек кылыгларын дүрген темпилиг чорудуп эгелээн. Чурттаалганың 13 бажыңнарының, малдың 6 кажааларының тудуун бүрүн кылгаш, ажыглалга кирген.

Тудуг планын хуусаа бетинде күүседиринче кичээнгейни артель баштаар чери күштелдирген, тудуг бригадазында 100 чыгам колхозчуларны бижиглээн. Оларның иштинден тудугжулар эштер Доңдуй-оол, Күнзегеш, Күнгаа, Бадарчы, херээжен тудугжулар эштер Намчал, Долума, Өнермаа, Чинчирмаа олар Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап, мурнакчы ажылдааннар.

А. АРТЫНА.

* * *

«Тыва тудуг» трезинде коммунист эш Кузьминге баштаткан дашчылар бригадазының кежигүннери 1959 чылдың тудуг планын хуусаа бетинде күүседир, чаа тудугларны шынарлыг, дүрген болгаш камналгалыг кылыр дээш шудургу ажылдап турарлар. Тудугжунуң хүнүнге уткуштур социалистиг чарышты боттарының аразынга калбартып турган, ол бригаданың кежигүннери июньда планын 160 хуу, а июльда—170 хуу күүсеткеннер. Тудугнуң шынарын бедиткен болгаш чарыгдаларын эвээжеткен.

Дашчылар А. Севастьянов, К. Дейкун, М. Моңгуш олар Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, хүнде нормаларын 180—200 хуу күүседип келгеннер. Ооң-биле чергелештир бистиң ажылывыста чамдык четпестер бар. Чижээ, даш тудугнуң эң чугула материалдары болур цемент болгаш туугбу чамдыкта үзүктели бээрге, тудугжулар ажыл чок аваа шак эрттирер ужурга таваржып келген. Ажылда бар четпестерни моон соңгаар катаптавазын дашчылар негеп турар.

С. ООРЖАК.

* * *

«Коммунтудуг» трезиниң тудугжулары 1959 чылда чурттаалга бажыңнарын тудар планын совет тудугжуларның байырлалынга чедир ажыр күүсеткен болгаш элээн каш чүс дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн пландан ажыр тутканнар. Хоочун тудугжу эш Пушинке баштаткан бызанчыларның комплекстиг бригадазының кежигүннери эң мурнакчы ажылдап, ай бүрүзүнде нормазын 200 хуу ажыр күүседип, бригадалар аразынга калбарткан социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чорупп келген.

Бызанчыларның тудуг талазы-биле техниктиг өөредилгезин бригадада эки организастаан түңнелинде тудугжуларның мергежилин бедип, ажылдың шынары улам экижип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип турар. Совет Тываның 15 чыл оюнга чедир 4 аал иштиг чурттаар чаа бажыңның тудуун бүрүн доосқаш ажыглалга кирерин ол бригаданың кежигүннери хүлээнмишаан, чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Күш-ажылчы белек

Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган чарышты калбартпышаан, Хову-Аксының тудугжулары тудуг планын июльда 105,2 хуу, ооң иштинде чурттаалга бажыңнарын тудар планын 106 хуу күүсеткеннер. Мурнуңда хөжүдаңгай ажылдап турган монтажниктер бригадазы июльда планын база чедишкинниг күүседип, совет тудугжуларның байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужурашканнар.

Тудугжулар эштер Улатов, Чолдак-оол, Курагин олар СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң тееглүг шиитпирлерин база Кыйгырыышын амыдыралга боттандырып, хүн бүрүде боттарының нормаларын 200 хуу ажыр күүседип келгеннер.

Чурукта: Ак-Довурак суурда чурттаалганың чаа бажыңнары.
Фото **А. Дугержаанны.**

Совет кижиге

Совет кижилерниң сөөлзээл чок өзүп турар херегледерин хандырар, чоннуң чаагай чоруун улам-на чечектедирер дээш бүгү хемчеглерни Коммунистиг партия болгаш Совет чазак боттандырып турар. Кызылдың № 2 школазының чоогунда тудуп турар 96 квартиралардыг дөрт каът чаа бажың болза совет кижиниң чаагай чоруунуң, аас-кежииниң дугайында Коммунистиг партияның база Совет чазактың хүн бүрүде сагып салышкынының тодаргай илереэшкини болуп турар.

Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткан түңнелинде ол бажыңның тудугжулары тудугнуң темпизин дүргедеткен, шынарын экижиткен. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң бүгү совет улуска тееглүг Кыйгырыышын таныжыпкаш, аныяк дашчылар болгаш бызанчылар июль айда тудуг ажылдарының планын дөрт хонук бурунгаар күүсеткеннер. Бригадада тудугжулар эштер Селиверстов, Долгих, Грачева, Вавилов олар Тудугжунуң хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, хүнде нормазын кижи бүрүзү 200 хуу ажыр күүседип келгеннер.

Л. АНДРЕЕВ.

Саман бүдүрүлгези

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлыкта саман бүдүрүп турар бригадазы неделя иштинде 12870 саманны хептеп кылган.

Бригадада ажылчыннарны бригадир Думендей эки удуртуп турар. Саман хептеп турар херээжен ажылчыннар В. Ондар, Х. Оолак, Х. Чашпаан-оол, Г. Ооржак олар хүн онаалдазын доктаамал 125 хуу күүседип турарлар.

Колхозчу тудугжуларда

(РЕПОРТАЖ)

Бистиң областың колхозтар төптериниң шуптузун чаа тудугларның шөлдери деп адап болур. Бисте чаа тудуглар чорбайн турар чаңгыс-даа колхозчу суур чок деп чугаалаза, ол кымга-даа хөөредиишкин эвес-ле, харын. Колхоз тудуглары чүгле суурларда эвес, харын фермаларда, хову турлагларында, хойжуларның кыштагларында — чер болганда чоруп турар. Ынчангаш бистиң областың колхозчу кезээзин ниитизи-биле чаа тудугларның кедээлери деп бүзүрелдиг чугаалап болур.

Бир колхозчу суурнуң чаа тудугларынче кичээнгейивисти салып көрээлиңер.

Каш-ла ай дургузунда бо суурга чорбаан кижиниң баштай келгеш сонуургаар, кичээнгей салыр чүү-лү чүү болуру номчукчуга база билдивигир. Ол болза суурда кандыг өскерилгелер болу бергенин сонуургаары, кандыг тудуглар бар апарганын билип алыксаары ол болбайн канчаар.

Километр ажыг шөйлүп баткан болгаш доора дурту үш чүс ажыг метр улуг суурда чаа туткан азы тудуп турар бажыңнарны көөрге эвээш ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа олар иле-даа, чамдыктары хөрлүг-даа кестүр.

Колхозтуң тудуг бригадириниң хүлээлгезин күүседип турар эш Кенден-биле бистиң аравыска мындыг чугаалажыышкынны кылдывыс.

— Чаа тудуглар кыштан бээр элээн көвүдээн ышкаш-тыр аа?

— Чүгээр апарган, тудуувус дыка шыкпарлып турар ийин.

— Тудуг бригадазында чеже кижи ажылдап турарыл?

— 80 ажыг кижи доктаамал ажылдап турар.

— Тудуг материалдары тудуг кылыр шөлдерде бүрүн дужуртунген бе?

— Тудуг планында көрдүнгени ёзугаар үш муң кубометр ыяш материалын белеткээр бис. Тудуг кылыр черлерде чедирип алганывыс ийи муң кубометр. Черде кескен ыяшты чедирип алыры бистиң тудуг бригадазының ажылында бергелерниң бирээзи болуп турар. Арткан ыяш материалдарын сөөртүрүнге ийи машинаны (оларның бирээзи прицептиг), бир тракторну, тергелиг аъттарны быжыглаан бис. Тудуг материалдарының сөөртүлгези үргүлчүлеп турар...

«Торгалыг» колхозтуң суурунуң дугайында эвээш эвес материалдар солуннарга үнген. Ол суур областа сайзыраан суурларның бирээзи дээр дугайында билиишкин номчукчуларда бар.

Тудугжунуң хүнүнге артелдиң тудугжулары кандыг чедиишкиннер-биле ужуражып турарыл? Торгалыг суурда ам кандыг чаа чүүлдер бар апарганыл? Номчукчунуң сонуургаары ол айтырыгны манаа чугаалажыылыңар.

Бригадир-биле суурда хөй-ле чаа тудугларны сонуургаар дээш олче бар чораащ, колхоз даргазы эш Мирчинге дужа бердивис. Ол, бригадир-биле ажылдың чоруп турарын сонуургап чугаалашпышаан, бир доора кудумчуда улуг, бичелиг-даа болза дөмейи кончуг, шипер крышалыг чаа бажыңнарже углаптывыс.

Баштай кирип көрген тудуувус—40 орунну уруглар садыболду. Ол сад эрткен чылдың чайынында ажыттынган. Амга чедир колхоз конторазын уруглар садынга түр ажыглап келген. 6 өрээлдерлиг бедик, делгем бажыңның тудуунуң печкаларындан өске ажылдары бүрүн доозулган. Чугайлап, ийи каът рамаларын белеткеп, шалаларын белен кылдыр кылган.

Бүгү ажылдары демин көргенивис уруглар сады ышкаш шак ынчаар кылдынган залчылар бажыңы ол кудумчуда ийиги улуг тудуг. Ол бажыңны делгем кладовкалыг, дежурный орар өрээлдиг, бирээзинге-ле 4 орун салыр ийи өрээлдерлиг кылдыр кылган.

Аалчылар бажыңындан үнгеш колхозтуң дааранылга мастерскаязынга келдивис. Ону чагыг хүлээп алыр болгаш база даараныкчылар ажылдаар ийи өрээлдерлиг кылдыр кылган. Оон тудуунуң байдалы демгиле бажыңнарывыс ышкаш, чүгле печказын кылыры арткан болду.

Колхозтуң чаа чазанылга чери ийи улуг делгем өрээлдиг. Ол, суурнуң узун дургаар талазында өске кудумчуда туттунган. Оон тудуунуң байдалы ол-ла кирген бажыңнарывыс-биле дөмей болду. Колхозтуң электростанциязының чоогунда дыка улуг тудугнуң ханалары бүрүн тургустунган. Ол болза он машина кирер гараж болду.

— Туүйбунуң баш удур белеткеттинмээни-биле бистиң көрген бо тудугларывыс амдызында ажыглалга кирбейн турары ол тур. Областың 15 чыл оюнуң байырлалынга чедир бо тудуглар бүрүн ажыглалга кире бээр. Печкалар оон ырак бетинде кылдынган турар—деп эш Мирчин тайылбырлады.

Бо чылын колхозтуң тудуг планында дыка улуг хемчээлдиг ажылдарны кылыры көрдүнген, танышканывыс культура амыдыралдың тудугларын чугаалаваска безин дараазында чаа тудугларны: 650 баш хой кирер чаңгыс аай хевирниң улуг кажаазы, оон өске чаңгыс аай хевирниң бичежек 3 хой кажаалары, 6500 баш мал кирер 15 катон дээр кыры чадагай кышкы кажаалар, 20 чуртталга бажыңнарын кылырын пландаан.

— Кол тудугларывыс ам колдуунда доозулган. Хөй күш негеттинер ажылдыг тудуг гараж болуп турар. Олче бызанчыларны чурттаг тудугларының шалаларын салып доосканда киирер бис—деп, эш Кенден чугаалады. Ону октябрь 42 чыл оюнга чедир доозар хүлээлгени тудугжулар алган. Мал кажааларының тудуглары шалыпкын чоруп турар.

Тудуг херзениң ёзулуг мастерлери—хөй-хөй тудугжулар ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Доңгак Маадырбай колхозтуң тургустунганындан эгелеп тудуг бригадазында кончуг эки ажылдап турар.

Эш Маадырбай школа септелгезинде нарын кылыглар кылып ажылдап турган үезинде ужураштывыс. Ол дөртку разрядтыг тудугжузу.

— Бистиң колхозка тудуг ажылдары бо чылын ышкаш шаккыр чоруп турган чылды барык билбестир мен. Бо чылын черле чүгээр ажылдаан бис. Культура-амыдыралдың бүгү тудуглары чүгле печкаларындан өскези бүрүн доозулган. Бүдүрүлге тудугларында элээн хужудаашкынныг тудуг—ханазы тургустунган улуг гараж ол. Ынчалза-даа тудуг материалы бүрүн дужуртунзе чүү-даа эвес-ле—деп, хоочун тудугжу чугаалады.

Суурда тудуп турар чурттаг бажыңнарының ханаларын болгаш шалаларын бүрүн дооскан, чамдыктарының дээвиирин салып, крышалаан. Чурттаг бажыңнарының дөртүнде колхозчулар кирип чурттай берген.

Аныяк бызанчы Кыргыс Тадар-оол бригадада чүгле ийи чыл хире ажылдап турар. Ол ам колхозта болгаш районда эң сураглыг тудугжуларның бирээзи апарган. Ол өөрү Кыргыс Довул-оол, Доңгак Кара-оол, Николай Дүмендей олар-биле болунуң чурттаар бажыңның тудуунга ажылдап турда ужураштывыс

— Бо бажыңны ийи өрээлдээш, плита кылгаш, Совет Тываның 15 чыл оюн таварыштыр чурттап кирер сорулганы салган мен—деп Тадар-оол өөрүшкүлүг чугаалады.

Чаа бажыңнар алыр дээн колхозчулар боттары хостуг шактарында изиг-түлүк ажылдаан турарлар.

Тудугларны дүрген ажыглалга кирерринге чамдык тудуг херекселдерниң чок болуп турар чоруу шаптыктап турар. Ол херекселдерни колхоз баштаар чери чогуур үезинде чагыптааныңга тудугжуларның хомудап турары черле чөптүг.

— Плита шойлары, кадаглар, шүнчүктер, шарнирлер, будуктар биске эргежок чугула херектиг чүүлдер ол болуп турар. Ол материалдарны дүрген тыптынмас болза тудугларны ажыглалга кирерин саададыр, оон хуусаазын узамдыктырып бергедедир апаары чугаажок. Чагыгны озалдатканывыстан мындыг байдалга таварышканывыс бо-дур—деп, эш Кенден чугаалады.

Тыва автономнуг областың 15 чыл оюн-биле кады торгалыгжылар бодунуң артелиниң 10 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг демдеглээринге база белеткенип турар. Колхозчу тудугжулар ол хүнге чаа белектерни кылып, кызымак ажылдап турарлар.

Д. БЕГЗИ.

Өвүр район.

* *

Москва. Метронуң Москва хемни кежилдир чаа ковүрүг кырында турар «Ленин дагларың» деп станциязындан Ленин дагларының кырынче чонну дажыглап кедүрер эскалаторнуң (чылып турар чаданың) тудуу дооступ турар. Эскалатор үш оруктуг болгаш олап чүгле кедүрлүп үнүп болур эвес, харын база олап дүргени-биле Москва хемниң кыдыынче болгаш метро станциязынче бадып болур, оон узуну 60 метр. Эскалаторнуң ийи уштарынга чараш тудуглар кылган турар.

Чурукта: шилден каан галерея, оон иштн-биле эскалаторнуң оруктары эртип турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

* *

Колхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң ролюн бедидер

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң девискээриниң делгемин, колхозта коммунистерниң санының хөйүн барымдаалааш, колхозтуң партия эге организациязын партия комитеди кылдыр бо чылдың апрель айда эде организастаан. Комитеттиң составында партияның дөрт эге организацияларының 70 ажыг коммунистери бактаап турар.

Партия организациязын ынчаар таарыштыр тургускан чорук фермаларга, бригадаларга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылдарны күштелдирериңге чугула ужур-дузалыг болган. Амгы үеде коммунистерниң кужу колхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарында таарыштыр быжыглаттынган. Оларның иштинден мал ажылында 30, хову ажылында 10, тудугда 13, хөй-ниитиниң ажылдарында 17 кижи ажылдап турарлар.

Хойжу коммунистер эштер К. Биче-оол, Дойнур олар боттарының кадарында төрүүр хойларның чаш төлүн бүрүн өстүрген болгаш хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 кг дүк кыргыыр хүлээлгезин кайызы-даа 2,1 кг кылдыр ажыр күүсеткеннер. Инек кадарчызы Баа-Хөө, тевечи Хөкпел, ирт кадарчызы Н. Санчат, тараа суггарыкчызы Шыдырай, Шуурмакта тудуг звенозунуң удуртукчузу Шыйлаа ышкаш дыка хөй өске-даа коммунистер боттарының мурнакчы үлегер-чижээн колхозчуларга көргүзүп келгеннер.

Колхозтуң партия комитеди болгаш оон эге организациялары чеди чыл планының баштайгы чылының онаалгаларын күүседиринче, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирин болгаш Кыйгырыын амыдыралга боттандырарынче бүгү колхозчуларның күжүн чедиишкинниг организастап келген. Оон түңнелинде Ленин аттыг колхоз ниитиниң малының баш санын өстүрериниң чартык чыл планын хойнуун—115, өшкүнүүн—109, чылгыныын—106, тевениин — 130, мыйыстыг бода малдыын—97 хуу күүсетген.

Малдың продуктулуун бедидер талазы-биле чамдык көргүзүглер чедип алдынып турар. Чижээ, колхоз 28 муң ажыг баш хойнуң түс бүрүзүнден часкы кыргылдада ортумаа-биле 1,6 кг дүктү кыргып алган, күрүнеге дүк садарының чартык чыл планын 96,8, сүттүүн — 103, эьттиин—150 хуу күүсеткен.

Амгы үеде колхозтуң партия комитеди болгаш партия эге организацияларының ниитиниң малының бызыг чем сууру—сиген кезиидезинде, силос салыышкынында коммунистерниң болгаш бүгү колхозчуларның күжүн сырый эвилеледип турар. Бо ажыгда 200 ажыг кижи 4 тракторларлыг, 16 аът машиналарлыг, 130 аъттарлыг ажылдап турар. Колхозтуң 70 муң центнер сиген кезер планы август 1-ге чедир 20 хуу күүсеттинген. 24 муң центнер силос салыр план үстүнде хуусаада база-ла 20 ажыг хуу күүсеттинген. Бо чугула ажылды август 25-ке чедир бүрүн доозар дээш колхозчулар хайнышкынныг ажылдап турарлар.

Ындыг болза-даа колхозтуң партия организациязының ажылында улуг четпестер база бар. О. Шынаада партия эге организациязының секретары эш Арбак дүк кыргылдазының үезинде колхозчулар ортузунга масса-политиктиг ажылды четпес организастаан, малчыннарның социалистиг чарыжын тодаргай удуртуп шыдавайн турар. Берт-Дагда хөй фермазының эргелекчизи эш Артына бодунуң ажылын сээлгү үеде суларатан болгаш арагалаар чорукче суңгуп турар апарган. Ү. Шынаала клуб эргелекчили болгаш почта дажыкчызы эш Н. Кызыл-оол онаашкан ажылын кылбайн 2 — 3 хонукта улаштыр арагалаар чоруун база илередип турар.

Үстүнде ады үнген эштерниң дугайында айтырыгны хамаарышкан партия эге организацияларының бюроларынга, коммунистерниң нииги хуралдарынга каш удаа чугаалажып келген болза-даа, эргиниң бак артынышкыны болур арагалаар чоруун оларның соксатпайн турарын демдеглезе чогуур.

Партия эге организацияларының болгаш чамдык коммунистерниң ажылында үстүнде ышкаш четпестерни дарый чайладыры чугула. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырбышаан, ниитиниң малының чайлаглаашкынын организастыг чорударда, сиген кезиидезиниң планын долдур болгаш ажыр күүседир, дужут ажаап алыышкынынга белеткел ажылдарын дүрген доозар херекке коммунистерниң организакчы ролюн бедидери колхозта партия комитединиң болгаш партия эге организацияларының амгы үеде чугула сорулгазы болуп турар.

С. БАДЫРАА,

Ленин аттыг колхозта партия комитединиң секретары.

Бистиң совет кижилер

Дуржулгалыг печник

Чаа-Хөл районнуң септелге конторазының ажылчыны эш Михаил Чамзырың печка салырынга мергежин, ол талазы-биле тускай эртемни чедип алган. Ол чүгле печка салып билир эвес, а харын районда шевер бызанчыларның бирээзи. Чаа-Хөл суурнуң чурттакчылары Чамзырыңны улуг хүндүткел-биле көрүп, ону «бистиң печнивис»—дижирлер. Суурда оон печка салбаан бажыңнары барык-ла чок. Оон салган печкалары быжырымчалыг болгаш чылыдары эки. Чамзырың ажы кылып турда көөрге, оон тудувугур шевергини болгаш ажылга хынамчалыы илдең.

М. Чамзырың ам Чаа-Хөл ортумак школазының башкылар бажыңнарында печкалар салып турар. Ол ажыл планын чүгле сан талазы-биле күүседип турар эвес, харын ажылдың шынарын, оон бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

Күзенчиг аалчы

Зинаида Степановна Ганущтуң ады Чөөн-Хемчик районда сураглыг. Чоннуң ол күзенчиг аалчызы чаагай алдарны чаалап алган. Район эмнелгезиниң эмчизи эш Ганущ хүлээп алыышкынга келгеннерниң кадыкшылын кичээнгейлиг шинчип, оларның-биле ээлдек чугаалажып, кадык камгалалының талазы-биле эмчиниң сүмелерин, консультацияларны берип турар.

Зинаида Степановна чурттакчы чоннуң ортузунга санитар-профилактиктиг ажылдарны чорудуп, кадык чаагай чуртталгага арыг-шеверниң чурумнарын шыңгыы сагыырын чонга үргүлчү тайылбырлап бээр. Ылангыя тыва араттарга бажыңның иштин болгаш оон чанының девискээрин культурлуг арыг-шевер тургузарын чугаалап берип турар. Тыва чоннуң ортузунга ажылдаарынга бодунга бергелер таварышпазын дээш Зинаида Степановна Ганущ тыва сөске өөренип, билбес сөстерин блокнодунга словарьлай бижип алгаш, өөренип чоруур. Ол, эмчиге келген тыва кижилер-биле хелемечи дузазын херегле вейн чугаалажып, оларның аарыының байдалын билип ап, эмнеп турар.

Зинаида Степановна район Совединиң депутаты. Бодунуң округунуң соңгукчуларының ортузунга депутат хүлээлгезиниң талазы-биле кылган ажылдарының отчеттарын кылып, соңгукчулары-биле ужуражып, оларның чагыгларын боттандырары-биле ажылды чорудуп турар. Эш Ганущ идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол коллективте бот-тыңнынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ажылынга үргүлчү киржип турар.

Чоннуң кадык чаагай чуртталгазы, оларның кадыы дээш бодунуң кызымак чоруу-биле Зинаида Степановна районда бедик хүндүткелдиг.

М. СЕВЕН.

Чурукта: З. С. Ганущ.

Номчукчуларның бижип турары

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг-хурал» колхозунуң Баян-Кол суурнуң чурттакчылары август эгезинде болган дыштаныр хүнде Отук-Дашта № 1 сүт-бараан фермазынга шеф организастаан.

Шефке чораан 25 комсомолчу аныяктар бир хүн 30 тонна силосту салган. Комсомолчу чолаачы Биче-оол, Ховалыг Бадымаа, Ховалыг, Май-оол, Опан-оол, Абрамов олар мурнакчы ажылдааннар.

М. МЕНДОТ.

* * *

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң сиген кезиидезинге Балгазында механизация училищезиниң курсантылары шефтеп чорааннар. Колхозчу Дадарыкпайның удурганы звено аът-биле сиген бөлдүрер 4 машина, «ДТ-28» деп маркалыг трактор-биле хүнде 10 тонна сигенни сарааттааннар.

Ч. ОЧУРЧАП.

* * *

Областың Чалааңда көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы агрономнар семинарын эрттирген. Агрономнарның дужут ажаап алыышкынынга белеткелдериниң, келир чылдың тарылгазынга үрезинни арыглап белеткеп алыр дугайында айтырыгларны өөренген.

Көдээ ажыл-агыйның эргелелиниң улуг агрономy эш Сертук семинарны организастыг эки эрттирген.

С. КОМБУ.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң чылгы кадарчызы эш Д. Кур-Седи төрүүр 114 бениң чаш кулуннарын бүрүн камгалап алган. Ам Час-Адырның серии тайгазында чылгызын одараатан, семиртилгези кончуг эки.

О. ЧЫРТАК-ООЛ.

Колхозтар арасының тудуг организациязы

Бо чылдың июнь айда Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозка экономиктиг конференция болуп эрткен. Оон киржикчилери колхозтар арасының тудуг организациязын тургузарының чугулазын саналдааннар. Оон сөөлүнде колхозтарның баштаар черлериниң база колхозчуларның хуралдары болгулааш, ындыг организацияны тургузарын чугула деп көрген.

Ам колхозтар арасының тудуг организациязы тургустунган болгаш оон удуртур болгаш ажылчын составын четчелеп турар. Райкүүском ол чаа организацияның удуртукчузунга эш Голощаповту томуйлаан, ол ам ажылдап эгелээн.

Оон ыңай колхозтарның баштаар черлери ол организация-биле чарар керээлериниң тедевилелдерин чогаадып турарлар.

С. ТАМБА.

Бөгүн—күш-культуржунуң хүнү

Күш-культура шимчээшкининиң чаа үе-чадазы

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезинге болгаш оларның кадыкшылын быжыглаар талазы-биле доктаамал сагыш салып турар. Оон тодаргай чижээ, күш-культураны болгаш спортту, туризмни улам ыңай хөгжүдер дугайы СЭКП-ниң XXI съездиниң шиитпирлеринде СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чуртта күш-культура болгаш спортка удуртулга дугайында» доктаалында долузу-биле айыттынганындан көстүр.

Областың күш-культура организациялары СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол доктаалын ниити-биле деткивишаан, күш-культура болгаш спортка удуртулганы эде организастаан. Спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының чаа Эвилели амгы үеде бодунуң ажылын хөй-ниити организацияларының болгаш күш-культуржуларның боттарының идепкейлиг киржилгези-биле чорудуп турар.

Бистиң областың күш-культура организациялары партия органнарының удуртулгазы-биле, профэвилелдериниң, комсомолдуң киржилгези-биле күш-культура шимчээшкининиң массалыг болдурар, спортсменнерниң мергежилин бедидер талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болган. Күш-культуржунуң Бүгү-эвилел хүнүн күш-ажылга, өөредилгеге, оран камгалалының ажылдарынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан.

Бо хүнну демдеглээри-биле областың районнарынга, хоорайларынга массалыг спорт маргылдаалары болур. Каа-Хем районнуң колхозтарының ажылынга практиктиг дузаны чедирип, кинофильмнер көргүзер болгаш чон ортузунга лекция, беседалар чорудары-биле 20 спортчу мотоциклистер агитмотомаңнаашкыны-биле август 4-те Кызылдан үнүпкеннер.

Амгы үеде областа күш-культураның 211 коллективтери бар, ында 13 муң кире кижилер хаара туттунган, бо дээрге 1954 чылда турганындан 3 катап өскени ол болур. Бир эвес 1958 чылдың бүгү дургузунда бистиң областа 244 хөй-ниитичи инструкторларны, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге 200 судьяларны, ГТО-нуң 1-ги болгаш II-ги чергезиниң демдээнге 2545 кижилерни болгаш 518 спортчу-разрядчыларны белеткээн турган болза, 1959 чылдың бирги чартыында 272 хөй-ниити инструкторларны, спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң 200 судьяларын, ГТО-нуң I-ги болгаш II-ги чергезиниң демдээнге 1251 кижилерни болгаш 683 спортчу-разрядчыларны белеткээн.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле база комсомол, профэвилел организацияларының хүн бүрүдеги дорт киржилгези-биле спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының область Эвилелиниң чон-биле харылзаазын чооксулатканын, чаа үеде күш-культура шимчээшкининиң массалыг апарганын, күш-культура кылып турар кижилерниң санының өскениниң үстүнде чижектер, көргүзүп турар:

Аныяк спортчу-рекордсменнер: лыжачылар Шумихин, Танов, Барков, Масленицын; конькичилер Табуев, Чащухин, Соколова болгаш Бородина; аар атлетиктер Микалайчук, Волков, Лузин, Чижов; чиик атлетиктер Назин, Бондарева, Поспелова; гимнасчылар Соколов, Нехорошева, Сандакова болгаш өскелерниң-даа ахтары областа билдингир апарган.

Областа эң дээре спортсменнерден болгаш күш-культура ажылдакчыларындан 5 кижини Москвада ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар кылдыр шаңнаан, халас путевканы тыпсыр. Сөөлгү үеде бистиң областа классиктиг, хүреш, бокс, стол теннизи, шайбалыг хоккей, ча-согун адары, баг кагары дээн чижектиг спорттуң хевирлерин нептередип турар.

Бистиң спортсменнеривис спорттуң областан дашкаар девискээр аайы-биле болуп эртип турар янзы-бүрү маргылдааларынга киржип турары улуг ужур-дузалыг. Чүгле бо чылдың бирги чартыында безин бистиң спортсменнеривис Иркутск, Новосибирск, Томск, Омск, Красноярск, Благовещенск, Абакан, Чита, Хабаровск, Владивосток хоорайларга девискээр аайы-биле болган маргылдааларга киришкен.

Ол маргылдааларга киржип турар спортсменнеривистиң көргүзүглери дыка чавыс болгулаан, ынчалза-даа улуг-улуг хоорайларга эртип турар маргылдааларның киржикчилеринден дуржулганы алыр, спорт хевирлериниң техниказын болгаш көргүзүглерин бедидер ужурлуг. Ынчангаш чоокку үеде девискээр аайы-биле маргылдааларга киржир спортсменнеривистиң спортчу көргүзүглериниң деңнелин I-ги болгаш II-ги разрядтың негелделеринге чедирер сорулганы салган бис.

Девискээр аайы-биле маргылдаалардан аңгыда область ниитинге янзы-бүрү маргылдаалар болуп турар. Бо чылдың бирги чартыында область ниитинге 12 маргылдаалар болган, аңаа 2000 хире күш-культуржулар киришкен. Чүгле Кызыл хоорайның шаңналдары дээш 500 ажыг кижи киришкен 12 маргылдаалар болган. Спорттуң национал көргүзүглеринче кичээнгей салыры чугула. Национал хүрешти кончуг хөй көрүкчүлер сонуургап көөр болгаш аңаа киржиксеп турарларының саны база-ла хөй. Национал хүрештиң маргылдаалары областың бүгү колхозтарынга, районнар төптеринге, Кызылга болгулаан. Кызылга национал хүрештиң 5 удаа болган маргылдааларынга 160 мөгелер киришкен.

Манаа холбаштыр четпестерниң дугайын база айытса чогуур. Областа аът спорту болгаш ча-согун адары ам-даа массалыг нептеревээн.

Районнарда спорт херекселдери чедишпейн турар. Бо талазы-биле облпотребсоюз буруулуг, ылангыя магазиннерже спорт херекселдерин таратпайн турар. Кызыл хоорайга спорт садыын ажыдар дугайында айтыышкын бар турда-ла, облпотребсоюз ону безин күүсетпээн.

Күш-культура болгаш спорт херээн үнелеп көрбес чоруктар чамдык районнарның удуртукчуларында бар. Ылангыя Таңды райкүүскомнуң даргазы эш Достак-оолдуң талазынга ындыг чүүлдер турган. Областың чайгы спартакиадазынга Таңды районнуң киришпээни ынчангаш аңаа-ла таварылга эвес.

Спорт ниитилелдери болгаш организациялары соңгулдалыг болуп турда-ла, оларның удуртукчуларын үргүлчү солуур фактылар бар. Бо чылдың бирги чартыында Тес-Хем районга 2 кижи, Барыын-Хемчикке 1 кижи солушкан. Ол бүгү болгаш өске-даа четпестерни моон соңгаар узуткап, спорттуң болгаш күш-культураның массалыг шимчээшкининге удуртулганы улам экижидер ужурлуг бис.

«Иркутск алюминтудуг» трестиниң аныяк тудугжулары тудугда спортсменнерниң санын көвүдедир деп шиитпирлээннер. Олар «бирээге ийини немээр» деп лозунну үндүрген. Бо лозуң ёзугаар бир спортсмен кижи күш-культура коллективинге ийи чаа кижини эвилелдеп киирер ужурлуг. Аныяк тудугжуларның ол эгелекчи чоруун деткивишаан, областың күш-культура коллективтери «бирээге ийини немээр» лозунну амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар ужурлуг.

Областың спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң тургузулга конференциязы күш-культура, спорт ажылын улам экижидерин, чоокку ийи чылдарда күш-культуржуларның санын 20 муң кижи чедирерин, ГТО демдээнге нормаларны 15 муң кижиге дужаадырын, 2500 спортчу-разрядчыларны база спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң 1000 судьяларын болгаш хөй-ниитичи инструкторларын белеткээрин шиитпирлээн. Спорттуң янзы-бүрү хевирлерин, ылангыя национал хүрешти, ча-согун адарын, аът спортун калбартыры база-ла ол доктаалда көрдүнген.

Конференцияның доктаалын күүседип болурунуң бүгү аргалары бисте бар. Салган сорулганы күүседирде хамыктың мурнунда күш-культураның эге коллективтеринге ажылды экижидер ужурлуг. Ам бар коллективтерни быжыглаар болгаш бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга, СТС-терге чаа коллективтерни тургузар. Күш-культураның шимчээшкинин чонга массалыы-биле нептередир, спортсменнерниң мергежилин бедидир сорулгалар эге коллективтерге шиитпирлеттинер ужурлуг.

Бо чылдың октябрь 11-де Тываның Совет Эвилелиниң составынга киргенден бээр 15 чыл оюн демдеглээр. Областың күш-культура коллективтери коммунистиг тургузуушкунунуң улуг чаагай программаларын күүседир дээш, күш-ажылга, өөредилгеге, спортка чаа-чаа чедиишкиннерлиг болур дээш туржуп турарлар.

О. ДОНГАН,

Спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының область эвилелиниң Чөвүлелиниң даргазы.

Делегейниң бүгү улустарының чүткүлүнге дүгжүп турар

Күш-ажылдың бүгү-нити конфедерациязының бюрозунун дыңнадыы

ПАРИЖ (СЭТА). Эйзенхауэрниң болгаш Хрущевтуң ам болур ужуражышкыннарының дугайты сеткил ханымышкынын илергейлеттинип турар дыңнадыгны күш-ажылдың бүгү-нити конфедерациязының бюрозу чарлап үндүрген.

Ол ужуражышкыннар бүгү делегейниң ажылчы чоннарының болгаш улустарының тайбыңче чүткүлүнге дүгжүп турар; делегейниң бүгү-ле маргылдааларын тайбың шиитпирлеп таарыштырарынга, чепсегленишкиннерни хары угда бүгү-нити болгаш контрольду дужүрерин хандырарынга болгаш хамыктың мурнунда кошкак хөгжүлделиг чурттарга ажыктыг кылдыр делегей хемчээлинге экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге ол ужуражышкыннар идиг бээр деп дыңнадыгда чугаалап турар.

Австрияның хөй-ниитизи байыр чедирип турар

ПЕКИН. (СЭТА). Аргыжыышкын чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын чыылдырарынче угланган оруkka чугула базым болур деп санаан, улуг-ледир аян-чорук кылдыр деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң болгаш АКШ-тың президентизи Д. Эйзенхауэрниң аразынга дүгжүп алганынга Австралияның Коммунистиг партиязының чингине секретары Л. Шарки «Трибюн» солунга бижээн чүүлүнге байыр чедирген деп, Сиднейден дыңнадыгны барымдаалааш, Синьхуа агентилели дамчыткан.

Н. С. Хрущевтуң болгаш Д. Эйзенхауэрниң аразынга санал-оналдарны солчуру бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынче оруkka чугула базым болур деп «Трибюн» солуну өске чүүлүнге айыткан. Ындазажок АКШ тайбынче болунуң чүткүлүн чүгле сөс кырынга эвес, харын херек кырынга бүзүредир ужурлуг деп чүүлде айтып турар. Австралияның чазаа делегейниң бо байдалын ажыглап алгаш, СЕАТО-дан үнер ужурлуг деп солун демдеглээн.

Хрущевтуң болгаш Эйзенхауэрниң аразынга ам болур чугаалажылгалар чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын чыылдырарынга хамаарыштыр «агаарның байдалын арыглаар» деп лейбористиг партияның удуртукчузу Г. Эватт медеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының чазактар баштыңнарының аразынга ам болур аргыжып ужуражышкыннарга «Морнинг геральд», «Дейли телеграф», «Сан», «Дейли миррор» солуннар база байыр чедирип турар.

Эң чугула болуушкун

КАИР. (СЭТА). Н. С. Хрущевтуң Каттышкан Штаттарга баар болгаш Д. Эйзенхауэрниң Совет Эвилелинге келир дээниниң дугайында дыңнадыгларны бүгү солуннар бирги арыннарында улуг эгелерниң адаанда парлап турар.

«Аль-Ахрам» солун ам болур аргыжылгаларны «делегейниң амгы амыдыралында эң чугула болуушкун» кылдыр адаан. Мурнуку чүүлүнде ол солунның бижээни болза: «Ёзулуг нейтралитеттиң политиказын барымдаалап турар бүгү чурттар Хрущевтуң Каттышкан Штаттарга баар болгаш Эйзенхауэрниң Совет Эвилелинге келир дээнинге изиг байыр чедирип турар. Бүгү чурттар ниитики айтырыгларын шиитпирлээринче, экономиканы хөгжүдеринче, бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга таарыштыр эртемниң улам ыңайгы депшилгезинче улуг кичээнгей салган турар тээде, дыштыкүрлүг чорукту кошкадырын болгаш соок дайынны соксадырын негеп турар...

Моон ужурунда Хрущевтуң болгаш Эйзенхауэрниң ужуражыр дээнинге байыр чедирип, ол ужуражышкыннар ажыктыг болгаш үре түңнелдиг болур дээрзинге идегеливисти илергейлеп турар бис».

Хрущевтуң болгаш Эйзенхауэрниң ам болур аргыжышкыннарынга холбаштыр бижээн чүүлүнге «Аш-Шааб» солунунуң кол редактору Ахмед Баха Эд-диниң бижээни: Бедик деңнелге ужуражышкынны организастаар деп бодунуң ол чүткүлдүг күзелинге Хрущев чечектелип турар ниитилелди тургузар арганы совет улуска болгаш өске-даа улустарга хандырып бээр күзелди удуртулга болдуруп турар.

Улустарның эгиннеринге аар үүрге болуп турар чепсегленишкиннерни көргүнчүг эндере бүдүрерин соксадыр чорукту чедип алыр дээш кандыг-даа арганы чидирерин ол моон ужурунда күзевейн турар.

«Аль-Ахбар» солуннуң мурнуку чүүлүнде медеглеп турары болза: «Эйзенхауэрниң Хрущев-биле ужуражышкыны бүгү-нити тайбыңны быжыглаарынче угланган оруkka кайгамчык улуг базым болур дээрзинге бүзүреп турар бис».

«Н. С. Хрущевтуң АКШ-ка болгаш Д. Эйзенхауэрниң Совет Эвилелинге баар дээниниң дугайында Москвага болгаш Вашингтонга кылдынган медегелди КАР-ның албан кижилери чүүлдүгзүнүп уткаан» деп медегелдер бар болуп турар.

Нью-Йоркта совет делгелгениң сөөлгү хүннери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Нью-Йоркта совет делгелге хагдынгыжеге чедир санныг хүннер арткан. Делгелгениң ажылдакчылары америк ажылчыннар-биле кады делгеп көргүскен чүүлдерни август 11-де часкаш, Совет Эвилелинче чорударынга белеткеп кирипттер.

Сөөлгү хүннерде делгелгениң көрүкчүлериниң саны дыка көвүдээн. Хөй-хөй кижилер Каттышкан Штаттарның өске хоорайларындан тускай кээп турар. «Колизей» бажыңының чанынга эртенниң-не ээлчег манаан кижилерни хөйнү көрүп болур, делгелгениң ажыттынар үези—11 шакка чедир оларның саны муң-муң кижилер чеде бээр. Чижээлээрге, август 5-те 6 муң ажыг американнар ээлчег манап турган.

Көрүкчүлерниң болгаш совет ажылдакчыларның аразынга көдүрлүүшкүннүг чугаалажылгалар делгелгениң бүгү бөлүктеринге калбарып, айтырыглар шуут-ла куттулуп турар. Көргүскен чүүлдерниң дугайын, совет кижилерниң амыдырал-чурттамгазының дугайын, олар канчаар ажылдап, дыштанып турарының, оларның кандыг планнарлыг болуп турарының дугайын болгаш оон-даа өскелерни чугаалап бээрин олар дилеп турарлар.

Чаа совет станоктарны делгеп көргүскен черге кижилер кезээде хөй болур. Делгиирниң чанынга шак-шагы-биле туруп турар америк ажылчыннарны болгаш инженерлерни аңаа үргүлчү көрүп болур. Чоокта чаа Филадельфиядан бөлүк инженерлер ол станоктар бөлүүнге чораан. Олар ында делгээн станоктарны кончуг сонуурган көргеннер.

Америк инженерлер ол чаа станоктуң кол конструктору инженер Валерий Соловьев-биле хөөрежип чугаалашканнар. «Кандыг-даа бижиг хевириниң кан ээлдиригин бо станоктарга сайзырады ажылдап шыдаар силер бе?—деп оларның бирээзи В. Соловьевтан айтырган. «Шылавайн канчаарыл» деп совет инженер харыылаан.—Бо талазы-биле бистиң станогувус херек кырында бүгү талалыг болуп турар».

Ынчан америк инженер Сэм Ратмановскийниң чугаалааны болза: «Бистиң канчап-даа сайзырады кылып шыдавазанывыс бир кан ээлдиригни силерге әккеп берейн. Ону кылырын силерниң шенеп көөрүнерни күзээн ийик бис».

Каш хүннер эрткен соонда американнар аазаан ээлдиригни чедирип келгеннер.

Бүгү-ле болуп турган чүүлдү хайгаараан хөй бөлүк көрүкчүлер станок чанынга чыглып алгаш, америк инженерлерниң болгаш совет тускай эртемниглерниң чугаалашкан чугаазын кичээнгейлиг дыңнап турганнар. Каш-ла минуталар эрткен соонда Валерий Соловьев белен кезекти америк инженерлерге берипттерге, олар кайгай бергеннер. «Дораан-на белен болу бергени ол бе?» Ындыг дүргени ол бе!—деп олар магадап турганнар. Бүгү улустар эргилдир көргүжете ук кезек үр үениң иштинде холдар дамчып чоруп турган. «Бо дээрге кайгамчык-ла-дыр, тергиин-не-дир» деп америк тускай эртемниглер медеглеп турганнар.—Бир эвес бо бүгүнү характарывыс-биле көрбээн болзувусса, бо ээлдиригни силерниң сайзырады ажылдап кылып шыдаптарыңарга бүзүревес турган ийик бис» деп олар чугаалап турганнар.

Каш хүннер эрткен соонда «Американ машинист» журналга Сэм Ратмановскийниң улуг чүүлү бээстүп келген, совет станоктарның болгаш совет тускай эртемниглерни белеткеп турарының деңнелиниң дугайын ол кончуг магадап бижээн болган.

«Бистиң чуртувуста безин төлевилеттинмейн турар ындыг станокту өрүстер чогаадып тургусканнар-дыр деп ол бижээн. Бистиң сөөлгү чаңгыс дай хевирлиг станоктарывыс-биле ону деңнеп көөр болза, совет станок кезектерни ажылдап кылырының үезин 30 катап кызырып турарынга бүзүрээри берге эвес. Ындыг станоктарны чогаадып тургузарын өрүстердан канчап-даа тургаш өөренип алыр ужурлуг бис».

«Кон отоматик компани» компанияның төлээлекчизи Г. Гжерард совет станоктарга бедик үнелеп көрүүшкүннү берген. «Үлетпүрге силерниң депшилгенер бистерни магадатты. Делгелгеде силерниң көргүскен станоктарыңар ол дугайын тодаргай чугаалап турар-дыр» деп үнелелдер дептеринге ол бижээн.

Бадык камгалалының болгаш өөредилгениң бөлүктеринге база кезээде улус хөй болур. Маңаа аажок чугаалашкан-даа турар. «Силерде өөредилге дээш шынап-ла төлевейн турар бе?»—деп бодунуң бөлүк эштери-биле кады делгелгеге келген америк студент айтырып турган. Совет аныяктарның өөредилгезиниң негелделериниң дугайын, Совет Эвилелиниң дээди өөредилге черлеринче кирериниң чурумнарының дугайын аңаа тодаргай чугаалап бээрге, студентиниң демдеглээни болза: «А бисте чүвениң байдалы мырыңай сыр өске болгай. Чижээлээрге, өөренир дээш кичээлдерден хостуг үеде ажылдаар ужурга таваржып турар мен. Оон ыңай бистиң медицина өөредилге черлеринче кирери кончуг берге — оларга студентилерни кончуг эвээшти хүлээп ап турар».

Совет медицинаның чедиишкиннери кадык камгалалының бөлүүнге бүгү-ниити магадаашкынны хайныктырып турар. Ытка ийиги чүректи олурткан совет хирург Владимир Демиховтуң ажылының дугайын оларга чугаалап бээрин америк эмчилер үргүлчү дилеп турар. В. Демиховтуң шенелделери медицинага эргилде болган деп америк эмчилер чугаалап турар.

Эртемниң, техниканың болгаш культураның талазынга Совет Эвилелиниң чедиишкиннериниң делгелгези американнарның кайгамчык улуг магадаашкынын хайныктырып турар. 5 неделялар дургузунда ону 1 миллион чыгам кижи—күрүнениң кеску ажылдакчыларындан эгелээш бедүүн ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга чедир көрген. Келген кижилерниң аажок хөй нуруузу делгелгеге болгаш оларның бодалы-биле алырга, амыдыралдың бүгү талаларынга Совет Эвилелиниң кайгамчык улуг депшилгезин көрүнчүктелдир ында делгеп көргүскен чүүлдерге бедик үнелеп көрүүшкүннү берип турар.

В. КОЛОКОЛЬНИКОВ.

Нью-Йоркта совет делгелгеде. Горькийниң автозаводунуң кылганы «Чайка» деп чиик автомашинаны көрүкчүлерниң көрүп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралының дыңнадыы

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр.). Женева чөвүлел хуралының киржикчилери август 5-те болган пленарлыг хуралынга дараазындагы дыңнадыгны хүлээп алган:

Даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы 1959 чылдың май 11-ден эгелээш июнь 20-ге чедир база июль 13-тен эгелээш август 5-ке чедир Женевага болуп эрткен.

Германия-биле тайбың керээзи болгаш берлин айтырыгны киириштир, Германияга хамаарышкан айтырыгларны чөвүлел хурал көрген.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери бо айтырыглар талазы-биле боттарының туруш-бодалдарын тайылбырлап чугаалаан.

Берлин айтырыгны ажыт-чажыт чокка болгаш бүгү талалыг чугаалажып көрген.

Элээн хөй айтырыгларның талазы-биле ийи талаларның туруш-бодалдары чоокшулаан.

Болган чугаалажышкыннар болза дугуржулгалар чедип алыр төлээде эргежок чугула улам ыңайгы чугаалажышкыннарга ажыктыг болур.

Оон аңгыда, чөвүлел хурал кайы-даа таланың сонуурган турары өске-даа айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарны ажыктыг солчур арганы берген.

Чөвүлел хуралдың түңнелдериниң дугайын боттарының хамаарышкан чазактарынга илеткеп бээрин даштыкы херектер министрлери дугуржуп алган.

Чөвүлел хуралдың ажылын дагын эгелээр хүнүнүң болгаш болур чериниң дугайында айтырыгны дипломаттыг шугум-биле шиитпирлеп алыр.

А. А. ГРОМЫКО МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕН

Даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралынга совет төлээлерниң баштыңы—ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш төлээлерниң өске-даа кежигүннери Женевадан август 6-да Москвада ээп келген.

Делегейниң кинофестивалында

Москва база дагын фестивальдың хоорайы болу берген. Бо удаада делегейниң кинофестивалының хоорайы болу берген. Бо дээрге чүгле көрүлде залдарында эвес, харын чер болганда болуп турар. Найысылал театрларының хөй нуруузунда кино байырлалы-биле холбаалыг картиналарны көргүзүп турар. Калбак хүлээп көрүүшкүннү алган фильмнерни парктарның ногаан театрларында, стадионнарда көргүзүп турар, оларны фестивальдың киржикчилери эккелген.

БӨГҮН КЫЗЫЛГА

Эртенгиниң 10 шакта Гастелло аттыг парктың стадионунга гимнастиканың көргүзүглери болур.

11 шактан эгелээш парктың спорт шөлүнге хол бөмбүүнүң, баскетболдуң, баг кагарының оюннары эгелээр.

13 шакта бирги разрядтың шыдыраачыларындан 2 кижи 15—15 доскага сеанс кылыр. Аңаа ойнаарын күзээн шыдыраачыларны кириштирер.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга 13 шактан эгелээш хоорайның бут бөмбүүнүң талазы-биле командаларының ужуражышкыннары болгулаар.

Парктың ногаан театрынга 14 шакта классиктиг хүрештиң көргүзүглге оюну болур. Аңаа 16 шакта штангистерниң көргүзүү база болуп эртер.

14 шакта парк эжинге агитмотоманнаашкынның киржикчилери-биле чурттакчы чоннуң ужуражышкыны болур.

Бөгүн, күш-культуражыларның Бүгү-эвилел хүнүнде болгаш Тудугжунуң хүнүнде хоорайның чурттакчы чонунуң массалыг селгүүстээшкини болур. Кинотеатрга болгаш клубтарга кинолар көргүзүглери болгулаар.

Редакторнуң оралакчызы Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ КАДЫКШЫЛ

Күш-культура болгаш спорт—кижиниң кадык шырак, омак сергелең болгаш шилгедек болур чоруунуң чугула үндезини.

Күш-культура—кижиниң эрте кырыыр чоруунга удур демиселжиринин, кижиниң күш-ажыл кылып шыдаар аргазын узадырыдээш демиселдиң эң чугула негелделериниң бирээзи. Оон-биле кады күш-культура элээн хөй аарыгларга удур эмнеттинериниң аргазы кылдыр база херглеп турар.

Күш-культураның сула шимчээшкиннерин кылырга кижиниң организминге ооң ажыл-чорудулгазынга дыка эки салдарын чедирер ол хамыктың мурнунда кижиниң топ нерв системазынга (баш мээзинге болгаш оорга чүнүнге) барып салдарын чедирер деп чүвени улуг орус эртемденнер Н. М. Сеченов, И. П. Павлов болгаш оларның өөреникчилери көргүскен. Күш-культураның сула шимчээшкиннери топ нерв системазын дамчыштыр бодунуң чаагай салдарын өске органнарга база дамчыдар: хан эргилдезин күштелдирер, чем хуулдурулгазын экижидер болгаш чүректи быжыглаар. Күш-культура кылбайн турар эр кижиниң өкпезиниң амыдыралчы ишкири ортумаа-биле 3500 куб. сантиметрге деңтурунда, а күш-культураның сула шимчээшкиннерин кылып чоруур кижилерниң ортумаа-биле 4500 куб. сантиметр чедир улгадып турары бадыткаттынган.

Күш-культураның салдары шыңган эъттерге оңза тодазы-биле дамчып турар шимчээшкиннер үезинде шыңган эъттер хан-биле эки хандыртынып турар болгаш оон-биле кады организмче чемиштиг чүүлдер база кислород кирип турар. Хан шыңган эъттерже хан саваларын дамчып тараар. Хан саваларының эң-не быйыргын судалдарын капиллярлар деп адаар. Күш-культураның сула шимчээшкиннерин үргүлчү кылырга ол капиллярлар чүгле алгып турар эвес, а харын шыңган эъттерде оларның саны көвүдеп турар апаар.

Кижиниң мага бодунуң бүгү органнарынга күш-культураның ажыктыг салдарының дугайында дыка хөй чижектерни көргүзүп болур. Ындыг турбуже-ле күш-культура болгаш спортту херекке албайн чоруур кижилер база-ла бар. «45 харлыында-ла бодунуң кырып назыдаарын медерелдии-биле шиитпирлеп алган» кижи дугайында К. Е. Ворошиловтуң чугаазы ындыг кижилерге шуут хамаарышкан.

Кижи чогуур физиологтуг кырыышкынынга чедир чурттавайын турар деп академик И. П. Павлов хөй удаа шыйып келген. Бодунуң чурттаалгазын узадыр төлээде, шын болгаш эки чемненир, күш-культура болгаш спорттуң шимчээшкиннерин үргүлчү кылыр херек. Улуг физиолог бо талазы-биле боду үлегер болуп чораан. Улуг эртем ажылын кылбышаан, ол үргүлчү гимнастика кылыр, сугга эштар, чадаг терге мунар, городки ойнаар чораан.

«Ынча энергия болгаш өөрүшкүлүг сергелең чурттаалга меңээ кайын кээп турарын, улуг эртем болгаш хөй-нити ажылдарын чорударынга эргежок чугула херек ынча күштерни кайын тып ап турарымны кижилер менден бо-ла айтырып келир-дир»,—деп сезен ийи харлыг совет эртемден О. Б. Лепешинская чугаалап турар. «Харыылаң болур мен: мээң бүгү назыда күш-культураның сула шимчээшкиннерин кылып келгеним маңаа биче эвес рольду ойнаан ийик. Ам-даа болза, назы харым дыка улгадып келзежок, күш-культураны кагбайн чоруур мен. Бодумнуң күжүмнүң болгаш кадыымның байдалынга таарыштыр бодумга чогаадып кылып алганым күш-культураның сула шимчээшкиннерин эртениң-не күүседип турар мен».

Кижиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкын бистиң күрүневистиң дээди хоойлузу. Улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер дугайында, кижиниң бүгү-ле угаан болгаш күш-ажылының долу чечектелиишкининге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында Совет чазак, Коммунистиг партия могаг шылаг чок сагыш салып турар.

Оон-биле чергелештир совет кадык камгалалының чугула кезээ, кижиниң кадык чоруун быжыглаарының болгаш аарыгны сагындырып чайладырының чугула чепсээ—күш-культураже улуг кичээнгейни салып турар.

Күш-культура болгаш спорт совет кижиниң күштүг, шырак, кадык болгаш сергелең болур чоруунга, улуг тургузукчу күш-ажылга, бодунуң ынак Төрээн чуртун камгалаарынга ооң кажан-даа белен болурунга дузалаар.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

АСУАННЫҢ БЕДИК ПЛОТИНАЗЫНЫҢ СОВЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

Нил хемде Асуанның бедик плотиназының баштайгы ээлчээниң тудуунуң совет төлевилелин Каттышкан Араб Республиканың президентизи Гамаль Абдель Насер чоокта чаа бадылаан.

Африкада ол эң улуг тудугну төлевилелдээринге совет гидротудугжулар-биле элээн каш даштыкы фирмалар чарышкан. Ынчалзажок Нилге база Африканың болгаш Азияның өске-даа хемнеринге хөй санныг гидротехниктиг тудугларны төлевилелдеп чораан «Александр Гибб» деп англи фирма, «Хахтиф дортмунд юнион» деп барыын-германы суралгы бүдүрүлге, Францияның «Сугарев» деп эң улуг фирмазы делегейниң бо улуг эртем-техниктиг маргылдаазынга аштырган.

Каттышкан Араб Республиканың Асуанның бедик плотиназын тудар талазы-биле дээди комитеди, а ол ышкаш сүме кылыры-биле КАР-ның чазаанга чалаттырган, гидротехниктиг тудуглар талазы-биле даштыкы кескү эртемденнер К. Терцаги (АКШ), А. Койн (Франция), М. Прусс (ГФР) болгаш оон-даа өскелер совет төлевилелдиң артык күштүүн хүлээп көргеннер. Ол бодунуң эртем-техниктиг бодалының талазы-биле эң-не бедүүн болган, эң-не чиик өртек-үнелиг өске төлевилелдерни боттандырарынга бодаарга, совет төлевилелди боттандырары барык 6 миллион египет фунт акша эвээш өртек-үнелиг болур, оон аңгыда плотинаны тударының хуусаазын бир чыл кызырар арганы бээр.

Каттышкан Араб Республиканың албан кижилери болгаш хөй-нити бөлүктери плотинаның совет төлевилелин совет гидротехника эртемниң тиилелгези кылдыр үнелеп көрген болгаш ССРЭ-ниң гидротудугжуларының дуржулгазының улуг үнелиин хүлээп көрген.

Электростанциялар министерствозунуң бистиң чуртувуста кылбак суралгы «Гидропроект» институдунуң коллективи Асуанның бедик плотиназының бирги ээлчээниң төлевилелин ажылдап кылган. Ол институттуң эртемденнери болгаш инженерлери делегейде эң күчүлүг Волганың В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанциязын, Цимлянскиниң, Сталинградтың ГЭС-терин болгаш оон-даа өскелерни тударын төлевилелдээн. Институт оон аңгыда чурттуң суднолар чоруур улуг каналдарының (бугаларының) төлевилелдерин ажылдап кылырынга киришкен.

...Нил—Каттышкан Араб Республиканың Египет районунда карачангыс хем. Нил хем болза ол чурттуң үнүш-дүжүткүр оргулааштарын тавартыр 1500 километр черниң дургузунда чаңгыс-даа адырны бодунга каттыштырбайн, бодунуң сугларын бадырып чыдар.

Бурунгу шагда-ла египеттер Нилди боттарының «чемгерикчизи», «ыдыктыг адазы» кылдыр адап, бурганга ышкаш кылдыр чүдүп чорааннар. Египеттиң бурунгу уран-чүүлүнге Африканың бо күчүлүг хемин суг-биле, тараа-биле, кат-чимистер-биле болгаш чечектер-биле долдунган дөрт саваларны тудуп алган чедирип кээп турар кижи шиничилиг кылдыр көргүзүп чораан.

Ынчангаш Нилдиң суу бо хүнге чедир египет тараачынга ёзулуг чемгерикчи болуп, ынчалза-даа оон-биле кады коргунчуг дайзын база болуп турар. Кандазчал үелерде Нил аажок сыгай бээр, ынчан 25 муң километр чер дургунда суггарылга каналдарының четкизи барык кадып калыр. Хүннүң изиди чип турар хереллеринге тараан тараалар ара кадып калыр. Чайның ийиги чартыында болгаш күзүн Ак болгаш Ак-көк Нилдиң агып баткан оорулгаларының бажынга изиг черниң чаашкыннары кидинтүлүк чоруп турда, болган чок-ла өлүм-чидимниг үерлээшкиннерже шилчий бээр суг дажыышкыннары хемниң унунга болу бээр. Туруп турар гидротехниктиг тудуглар ол чаягаар айыыл-халаптарны болдурбайн баар аргазы чок болуп турар. Чүгле чаа плотинаны тудуп алгаш, а ол ышкаш Нилдиң сугларының агымын үргүлчү таарыштыр башкарып тургаш, кандаашкынны болгаш үерлээшкиннерни тиилеп болур.

Нилдиң унунга көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң таарымчалыг байдалын тургузары-биле Каттышкан Араб Республиканың чазаа Асуанның бедик плотиназын ийи ээлчеглиг тудар дугайында шиитпир хүлээп алган.

Ол тудугнуң совет гидротудугжуларның төлевилелин ёзугаар чорудар баштайгы ээлчээ бедии 50 метр болгаш узуну 600 метр суг чаар ийи километр ажык каналдыг плотинаны тударын көрүп турар. Ынчаарга даштыкы фирмалар совет төлевилелден ылгаштыр суг чаярынга ниитизи-биле 13 километр ажыг дурттуг аар өртек-үнелиг ханы чели тоннельдерни тударын саналдап турганнар.

Бирги ээлчегниң плотиназы кедизинде баргаш, чедир туттунган турар болгаш бедии 110 метр чедер. Ол дээрге барык 36 каът бажыңның бедиинге деңболур. Оон узун дурту 5 муң метр чедер, а бүгү тудугларының ниити хемчээли 42 миллион кубометр болур.

Ынчаарга эң-не кол чүве чул дээрге 130 миллиард кубометр ажыг хемчээлдиг эң күчүлүг суг хөөлбээн тургузары болур. Ол чорук Нилдиң кол нургулайында суггарылгага ажыглаар агым сугларын үргүлчү таарыштыр башкарар арганы бээр, ол тудугнуң хемчээли бир эвес ийи деңнелгени көргүзер болза, эң иле болу бээр. Нилди чаа тудар плотинаның элээн соңгу талазында 6 километр черде дуглап чыдар эрги Асуан плотиназы чүгле 5 миллиард кубометр суг хөөлбээн тургузуп чыдар турда ам Куйбышевтиң делегейде эң улуг кылымал далайы 60 миллиард кубометр чедир сугну бодунда ап чыдар.

Плотинаны тудары болгаш суг хөөлбээн ажыглаары 800 муң гектар чедир чаа үнүш-дүжүткүр черлерни Нилдиң унундан шиңгээдип алыр, ынчангаш чуртка тарааның барык 50 хуу бээр; ол ышкаш Нил хемге суднолар чорууруңуң байдалдарын экижидер.

Плотинаны тудары республикага экономика талазы-биле кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Чүл дээрге Каттышкан Араб Республиканың Нилде көдээ ажыл-агыйлыг районунда ам бир чурттакчыга-ла ажыглалдыг черниң гектарының чүгле оннуң бир кезээ онзажып турар болгай. Ынчалза-даа ол «аш» чер үлүү суггур эвес чылдарда чедишпейн баар суглар четчир хемчээлчок турда харын дүжүттү берип турар.

Плотинаның чанынга кылыр төлевилеттинген чылда 10 миллиард киловатт-шакты ажылдап үндүрер 2.080 муң киловатт күчүлүг гидроэлектростанция суггарылга системазының хөй-хөй насос станцияларын электри-биле бүрүн хандырып шыдаар болур. Чиик өртектиг энергияга үндезилээш Каттышкан Араб Республиканың Египет районунуң аныяк үлетпүрү дүрген темпилер-биле хөгжүүрү болур.

Ынчаарга ол-даа болза, Асуанның бедик плотиназының ийи ээлчеглерин тудуптарга чуртка бээр чүвениң шуптузу ол эвес. Чижек кылдыр чаңгыс чүүлдүң дугайын чугаалап көөрзи — суг хөөлбээн ажыглалга кииргенинден алдынган туруп болур ниити ажыктарның күсели-биле Каттышкан Араб Республиканың национал орулгазы 45 хуу өзер.

1958 чылдың төнчүзүнде Совет Эвилели Асуанның плотиназын тудары-биле 400 миллион рубль хемчээлдиг узун хуусаалыг чээлини Каттышкан Араб Республиканың чазаанга тывыскан. Совет күрүнениң ол найыралчы шиитпири бодунуң национал экономиказын хөгжүдүп турар чурттарга ак-сеткилдиг дуза көргүзериниң талазы-биле бодунуң өскерлиш чок политиказын база дагын бадыткаан.

Совет Эвилелиниң Каттышкан Араб Республикага көргүзүп турар экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызы кандыг-бир политиктиг азы өске-даа негелделер чокка бердинип турар, өске чурттарның иштики херектерин холгаарлаарынга ажыглаттынып турар америк «дузаламчыдан» ооң ажыктыг ылгалы ында болуп турар деп Египеттиң «Аль-Ахбар» солуну 1958 чылдың төнчүзүнде бижээн.

Амгы үеде Асуан плотиназының тудуг шөлүнге белеткел ажылдары чоруп турар—чоок кавының кол-кол оруктарын кылыры дооступ. Чурттаалга бажыңнарының тудуглары чорудуп турар.

Асуанның бедик плотиназының бирги ээлчээниң тудуун Каттышкан Араб Республиканың чазаа бо чылдың төнчүзүнде эгелээрин бодап турар.

Б. АФАНАСЬЕВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый, иштики информация килдистериниң 21-47, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 22-64, чагаа килдизиниң 21-27, бухгалтерияның 35—24, корректорларның 20-60.

ТО—01064. Чагыг № 2096. Культура эргелелиниң типографиязы.